August Strindbergs Samlade Verk

Nationalupplaga

TEXTKRITISK KOMMENTAR TILL AUGUST STRINDBERGS SAMLADE VERK DEL 20 TJÄNSTEKVINNANS SON I–II

av Hans Lindström, Hans Sandberg och Hans Söderström

Denna nationalupplaga
av August Strindbergs Samlade Verk utges av Stockholms universitet
genom Institutionen för franska, italienska och klassiska språk
med stöd av Statens kulturråd, Stockholms universitet, Vetenskapsrådet,
Torsten Söderbergs Stiftelse och Ragnar Söderbergs stiftelse.

Upplagan består av textvolymer med kommentarer och separata textkritiska kommentarer;
den kompletteras av databaser som utvecklas och tillgängliggörs av Språkbanken
vid Göteborgs universitet (spraakbanken.gu.se).

Hela August Strindbergs Samlade Verk, både textvolymer och textkritiska kommentarer,
publiceras i Litteraturbanken (litteraturbanken.se).

Föreliggande textkritiska kommentar (*färdigredigerad 2013*) *gäller* Tjänstekvinnans son I–II,
som redigerades av Hans Lindström och som ingår i textvolym nr 20 i Samlade Verk,
utgiven på Norstedts förlag 1989. På baksidan av titelsidan i textvolymen redogörs
för vilka instanser och personer som var ansvariga för utgivningen detta år.

Ledningsgrupp
Gunnel Engwall (ordförande), Håkan Bravinger,
Torbjörn Lind, Magnus Röhl (vice ordförande)

Redaktionskommitté
Magnus Röhl (ordförande), Gunnel Engwall, Olle Josephson, Camilla Kretz,
Björn Meidal, Per Stam, Hans Söderström, Carin Östman

Redaktion
Per Stam (huvudredaktör)
Camilla Kretz, Hans Söderström

© Stockholms universitet
Stockholm 2013
Teknisk redigering och pdf-konvertering
av redaktionen för August Strindbergs Samlade Verk
ISBN: 978-91-85493-20-3

Innehåll

Särskilda anvisningar 5
TJÄNSTEKVINNANS SON 7
Textläget 9
Upplagor på svenska 9
Upplagor på andra språk 10
Utgivarens egna ändringar 13
Ändringar i första upplagan som införts i Samlade Verk 14
Ändringar i första upplagan som ej införts i Samlade Verk 17
Beskrivning av originalmanuskriptet 29
Markeringar i originalmanuskriptet 30
Ändringar i originalmanuskriptet 32
Strindbergs ändringar med bläck 32
Ändringar gjorda av förlaget 42
Ändringar av censurkaraktär 44
Ändringar i originalmanuskriptet 44
Ändringar i första upplagan 45
Beskrivning av originalmanuskriptet till det icke medtagna förordet till Tjänstekvinnans son 46
Beskrivning av originalmanuskripten till Förord och Efterskrift till andra upplagan av Tjänstekvinnans son 47
Förarbeten 48
Ändringar i andra upplagan 49
Strindbergs ändringar 1908 i ett exemplar av första upplagan 49
Skillnader mellan första och andra upplagan 49
Textens placering i Samlade Verk i förhållande till originalmanuskriptet 52
JÄSNINGSTIDEN 53
Textläget 55
Upplagor på svenska 56
Upplagor på andra språk 57
Utgivarens egna ändringar 58

Ändringar i första upplagan som införts i Samlade Verk 59
Ändringar i första upplagan som ej införts i Samlade Verk 64
Beskrivning av originalmanuskriptet 77
Markeringar i originalmanuskriptet 78
Texter och anteckningar på versosidorna i originalmanuskriptet 80
Avskrift av Hakon Jarl-uppsatsen 81
Ändringar i originalmanuskriptet 82
Strindbergs ändringar med bläck 82
Ändringar gjorda av förlaget 88
Ändringar av censurkaraktär 89
Ändringar i originalmanuskriptet 89
Ändringar i första upplagan 89
Förarbeten 90
Textens placering i Samlade Verk i förhållande till originalmanuskriptet 91
ERRATA 93
Förteckning över errata 95
DOKUMENT 97
Förteckning över faksimilerade dokument 99

Särskilda anvisningar

De centrala redigeringsprinciperna i nationalupplagan inklusive principer för den textkritiska kommentaren återfinns i del 1 av textvolymsviten; se även Allmänna anvisningar i början av sviten av textkritiska kommentarer. Här följer särskilda anvisningar för den textkritiska kommentaren till del 20, *Tjänstekvinnans son I–II*, vilken innehåller *Tjänstekvinnans son* och *Jäsningstiden*.

Volymen, som utkom 1989, redigerades av Hans Lindström. Han färdigställde 1992 en textkritisk kommentar, som har reviderats av Hans Sandberg 2008 och av Hans Söderström 2012. Den textkritiska kommentaren har slutredigerats 2013 av Camilla Kretz och Per Stam.

Följande särskilda förkortningar används:
marg. = marginalen
opag. = opaginerad

TJÄNSTEKVINNANS SON

Textläget

Sgs bevarade originalmanuskript (MS) har använts som *bastext* vid etableringen av *Tjänstekvinnans son* i SV. I manuskriptet finns inkluderat två skolkrior från 1862 och 1863 i original. MS inklusive skolkriorna finns i Bonniers förlagsarkiv. MS tjänade som förlaga vid tryckningen 1886 av första upplagan. Första upplagan har fungerat som *komplementtext* i SV. De ändringar av censurkaraktär som införts i första upplagan avvisas genomgående i SV (se nedan s. 44). Dessutom har två ändringar i andra upplagan, varav en som Sg gjort i ett bevarat ändringsexemplar av första upplagan vilket använts som tryckförlaga till andra upplagan, tillvaratagits i SV. Ändringsexemplaret finns i Bonniers förlagsarkiv (jfr brev till K.O. Bonnier 21/10 1908).

I Bonniers förlagsarkiv finns även manuskriptet till det i första upplagan icke medtagna förordet till *Tjänstekvinnans son*, »Interview:», som etablerats i textvolymens kommentar s. 370 ff. Den inskjutning i förordet som återges i textvolymens kommentar s. 375 skickades av Sg i ett brev till förlaget 25/5 1886; även brevoriginalet finns i Bonniers förlagsarkiv (jfr Brev 13, s. 337).

Manuskripten till »Förord / till / Tjensteqvinnans Son» och »Efterskrift», vilka publicerades i andra upplagan (1909) och som har återgivits i textvol. s. 376 ff., förvaras i KB (SgNM 6:15,2 resp. SgNM 6:15,3).

Upplagor på svenska

Första upplagan (U 1) av *Tjensteqvinnans son. En själs utvecklingshistoria (1849–1867)* (261 s., 12,5 × 7,5 cm) trycktes i Stockholm av Alb. Bonniers boktryckeri och utkom under perioden 25/5–2/6 1886 på Albert Bonniers förlag i Stockholm (jfr dok. nr 20:1). Priset var 3,50 kr. Upplagan var 4 250 exemplar, men endast 3 000 exemplar häftades genast. Därefter häftades i omgångar; de sista 500 exemplaren så sent som oktober 1903. (Anders Ollfors, August Strindberg i bibliografisk och bibliofil belysning, s. 55 f.) Sg har läst korrektur på de fyra första arken (t.o.m. SV 67:26), i övrigt tycks han ha fått nöja sig med per telegraf (se textvol. s. 352 f.).

Andra upplagan (U 2) av *Tjänstekvinnans son* (193 s. + 2 opag., 14 × 8 cm) trycktes i Stockholm som enkronasbok på samma tryckeri som U 1 och utgavs på samma förlag

under perioden 25/3–31/3 1909. Ett antal ändringar har införts i U 2 från ett av Sg rättat exemplar av U 1, som finns i Bonniers förlagsarkiv (jfr brev till Karl Otto Bonnier 21/10 1908). En av dessa efterhandsändringar av Sg 1908 har tillvaratagits i SV. Sg har även korrekturläst U 2, vilket enligt efterskriften vållat honom »outsägligt lidande» (textvol. s. 378). Korrekturläsningen har lett till flera ändringar och en del strykningar betingade av hans nya religiösa åskådning (se nedan s. 49 ff.).

Av *Tjänstekvinnans son* utsändes 1909 två nya emissioner, och ytterligare två 1910 och 1912; dessa betecknas av förlaget som tredje, fjärde, femte och sjätte upplagorna. Samtliga dessa enkronasböcker är dock omtryck från samma trycksats av U 2 (benämningen »upplaga» som används i »Tillkomst och mottagande» ss. 353, 354 om dessa emissioner är alltså inte korrekt; jfr »Förteckning över errata» nedan s. 95). Ändringar mellan dessa emissioner förekommer endast i bakre omslagets text.

Upplagor på andra språk

Danska

Redan 1–8 oktober 1886 utkom en översättning till danska under titeln *Tjenestepigens Søn. En Sjæls Udviklingshistorie 1849–1867* på P.G. Philipsens Forlag; Kjøbenhavn (utgivningsdatum enligt Harry Jacobsen, Strindberg i firsernes København, 1948, s. 166). Översättningen – av Peter Nansen – anges vara »af forfatteren avtoriseret». Att Sg och Nansen samarbetat framgår av ett brev från den senare rörande svåröversatta ord och uttryck i boken, frågor som Sg besvarat direkt i Nansens brev med datering 10/8 1886 (i Det kongelige Bibliotek, Köpenhamn; jfr Brev 21, ss. 218, 224). Det är osäkert om Sg har läst korrektur; hans anteckning i brevet – »Ett ? utsatt af mig i korrekturet är endast en fråga icke något påstående, ty jag kan ej Danska, gäller ej mer än hvad det gäller.» – tillåter inte en sådan slutsats.

Tyska

Den första tyska översättningen av *Tjänstekvinnans son* har anonym översättare och inga uppgifter om auktorisation, även om Frida Uhl tycks ha spelat en viss roll vid förhandlingar med förlaget (se Brev 9, ss. 219, 227). Den utkom under titeln *Die Vergangenheit eines Thoren* i Berlin 1894 och utgavs av Verlag des Bibliographischen

Bureaus i tre delar (även *Jäsningstiden* och *I Röda rummet* ingår). Titeln förklaras av att förlaget året innan hade utgivit Sgs äktenskapsroman som döpts till *Die Beichte eines Thoren*. Sg anknöt själv till namnet på den tyska översättningen, när han i februari 1895 erbjöd Albert Langen en fransk version som skulle heta »Le Passé d'un Fou». Förslaget accepterades inte. (Brev 10, s. 384 f.)

Som en hyllning till Sgs 60-årsdag publicerade Maximilian Harden 16/1 1909 i sin tidskrift Die Zukunft en översättning av det tredje kapitlet i *Tjänstekvinnans son* under rubriken *Der Sohn einer Magd*. Översättarens namn anges inte men är med all säkerhet Emil Schering. Texten ligger mycket nära Scherings översättning som utkom samma år och innefattar självbiografins två första delar.

Emil Scherings tyska översättning av *Tjänstekvinnans son*, som var auktoriserad av Sg, utkom 1909 under titeln *Der Sohn einer Magd. Entwicklungsgeschichte einer Seele 1849–1871 von Johan August Strindberg*, tillsammans med översättningen av *Jäsningstiden* (som kapitel 11–22 i samma band), i serien Strindbergs Werke. Deutsche Gesamtausgabe unter Mitwirkung von Emil Schering als Übersetzer vom Dichter selbst veranstaltet. München & Leipzig: Müller. Abteilung (4) Lebensgeschichte: Bd. 1. Tre upplagor utgavs 1909, fjärde–sjätte upplagorna utgavs 1912.

Scherings översättning av *Tjänstekvinnans son* är mindre texttrogen än den anonyma från 1894. Han utelämnar t.ex. en rad av de dokument som Sg anför: diktcitat, skolkriorna i kapitlet »Korsets Skola» och de franska kriorna i »Första kärleken»; han utelämnar även Hakon Jarl-uppsatsen i *Jäsningstiden* (jfr nedan s. 57).

Ryska

Schering hade i brev 23/5 1909 (KB) nämnt att en del av *Tjänstekvinnans son* hade översatts till ryska. Han frågade Sg om denne ville auktorisera översättningen eller om han ville vänta tills Ryssland anslutit sig till Bernkonventionen (Brev 18, s. 20). Sg svarade 31/5 1909: »Bäst att intet skrifva med Ryssarne! Frihet!» Följande ryska översättningar av *Tjänstekvinnans son* utkom 1899–1910, ingen av dem veterligen auktoriserad av Sg:

Syn sluzjanki (urval), översättning av V. Firsov, Vestnik inostrannoj literatury (S:t Petersburg) 1899, januari;

Syn sluzjanki, i August Strindberg, Polnoje sobranije sotjinenij v 15 tomach, band 8, Moskva, Sovremennyje problemy 1909, 2 uppl. 1909;

Syn sluzjanki (utdrag), översättning från tyska av A.S. Bernstein, Vseobsjtjij jezjemesiatjnik (S:t Petersburg) 1910:4.

Engelska

Efter Sgs död utkom på förlaget Putnam's sons 1913 i New York och London *The son of a servant* i översättning till engelska av Claud Field och med en introduktion av Henry Vacher-Burch. Belägg för att Sg skulle ha auktoriserat utgåvan saknas.

Utgivarens egna ändringar

Sid- och radhänvisningar ges till SV. Först citeras SV, därefter MS. Om U 1 avviker från MS citeras även U 1.

25: 5 som går omkring / som gå omkring

60:17 fenomen i det fördolda / fenomen i fördolda [*U 1: fenomen fördolda*]

63:37 När man om aftonen klämtade / Om aftonen klämtade [*U 1: När man på aftonen klämtade*]

77:25 trä / träd

84: 9 den, frågade / den frågade [*U 1: den? – frågade*]

107:20 »Du är missnöjd», svarar du. / »Du är missnöjd, svarar du.» [*U 1: Du är missnöjd, – svarar du*.]

114:11 Grekiskan / gymnastiken

119: 9 icke heller klart / icke heller klar [*U 1: heller icke klart*]

120:20 och aldrig kommo ner / och kommo aldrig ner [*U 1: kommo de aldrig ner*]

138:36 estetiskt beröm värd / estetisk beröm värd [*U 1: estetiskt berömvärd*]

Ändringar i första upplagan som införts i Samlade Verk

Sid- och radhänvisningar ges till SV. Först citeras U 1, därefter MS.

10:25 till och med öfver kalfaktorn / till och med kalfaktorn

12:26 Frimurarordens / Sveaordens

13:20 en nästan svart pupill / ett nästan svart pupill

16:37 af harm / af harm mest

18:11 han växte dock dugtigt / han växte ut dugtigt

19:10 drunknar, – sade en [*SV: drunknar, sade en*] / drunknar sade en

24:37 Det är mycket vackert; allting i hvitt och guld / Det är icke så vackert som på ångbåten, men det är också hvitt och guld

26: 1 till och med / till-ochmed

28:13 midt igenom honom; och / midt igenom; och

28:20 sett den högsta / sätta den högsta

30: 5 Dock, döden gallrade / men döden gallrade

32:19 böcker / skolböcker

33:10 ock alla / och alla

37: 8 trädtoppar / trätoppar

38:22 han blef aldrig sig sjelf / han blef sig aldrig sjelf

39: 1 slog han igen / slog igen

43: 1 uti detta / ur detta

45:21 gå för sig sjelf / gå för sjelf

47: 5 ensam / enslig

49:28 koksens / kokesens

49:34 tid, kostade något / tid, icke kostade något

52:35 hur skulle / hur kunde

53:33 orättvis / orättvist

54:25 svår / svårt

56:14 ha tagit sanningen / ha »tagit sanningen

58:18 Jag sa nej, jag / Jag sa nej, ja

61: 2 förvexlar / förvexlade

61:25 hemlighet af det *). [– – –] *) Det ofvan påpekade, i skolorna både förut och senare ofta förekommande oskicket hade just vid denna tidpunkt väckt uppseende och föranledt undersökningar samt till och med offentligt omtalande i pressen. (Jemför längre fram sid. 218.) / hemlighet af det.

62:28 hade sålunda icke / hade icke sålunda

63:37 När man på aftonen klämtade [*SV: När man om aftonen klämtade*] / Om aftonen klämtade

67:22 ha hand om / ha handen om

69: 6 åtnjöt han / åtnjöt han än

70: 9 ett tarfligt hus / en tarfligt hus

72:36 vara illa / var illa

75: 3 en mani / både en mani

75:10 Johan / Johan med

75:24 fick han det färdigt till slut / fick han det till slut

75:37 fick öfvervara / fick öfver

78:10 Jönköpingspatentet på stickor / Jönköpingspatentet

79:12 slappade / slopade

81:20 nu hade / nu

84:14 ansigtet / ansigte

89:12 på fadrens sida / på fadrens

89:13 magtegande / magtegandes

89:24 tjenare – onödigt / tjenare onödigt

91:11 tio timmar / tio

93:14 som värkte / som han värkte

99:23 för hög och låg gemensam / för hög och låg

101:31 Öfre Bangränden / Öfre Barngränden

105:37 hon sedan / han sedan

105:38 kände hon / kände han

106: 1 moderliga / sonliga

106:27 hemlig / hemliga

107: 9 strid med / strid mot

108:20 dygdiga / dygda

110:14 lätta, och undvika / lätta, och för att undvika

112: 3 höras ofta / höra honom ofta

116:31 om de ej tvungits / om de tvungits

119: 3 20.000 / 10,000

126:12 kärleksstrålar / kärlek strålar

128:25 biktfäder och inqvisitorer, tyckte / biktfäder, och inqvisitorer tyckte

132:14 skulle vilja / skulle ville

133:14 berättelser / dikter

134: 7 Ja, det visste / Ja, visste

135:21 Napoleon-Prometheus / Napoleon Prometheus

135:35 Ynglingens Drömmar / Ungdomens Drömmar

136:11 mindes derifrån / mindes derifrån att

136:14 bestod / bestodo

136:26 obefogadt / obefogad

138:19 kände han / slapp han känna

142:20 höll / höllo

145:12 trampade af dem / trampade af de

151:25 icke mera var någon pojke / icke var någon pojke längre

151:38 men Johan, han / men Johan, men han

159: 6 satt qvar / satt derför qvar

162:16 En s.k. karakter / En karakter

166:13 ansåg / ansågo

Ändringar i första upplagan som ej införts i Samlade Verk

I förteckningen registreras inte de tankstreck som genomgående införts i U 1 framför eller omkring sägesatser (t.ex. 51:7 där U 1 har »– Nå du, Johan, – säger läraren ungefär – tala nu om hvad du vet om Gustaf den förste.» medan MS har »– Nå du Johan, säger läraren ungefär, tala nu om hvad du vet om Gustaf den förste.»).

Sid- och radhänvisningar ges till SV. Först citeras MS, därefter U 1.

9: 5	påminda / påmindt
9:12	evolutionens / revolutionens
9:13	ville passa tillfället / vill passa på tillfället
9:23	bibehåller / upprätthåller
9:23	demokratiskhet i lifvet / demokratiskhet
9:25	sammanhåller / sammanhålla
9:28	Derför äro / Derför finnas
9:29	afsöndrade / afsöndradt
10:22	som luggades och hvilken alltid / som luggades och alltid
11:11	nordmans- och kanske / Nordmanna- och kanske
11:20	såsom räddare, make, familjeförsörjare / om såsom räddare, make eller familjeförsörjare
12: 1	det barn / ett barn
12: 1	ohöflig / ohöfligt
12:10	behöfte hvarann / behöfte hvarandra
12:10	skydda hvarann / skydda hvarandra
13:11	à quatre mains / à-quatre-mains
13:15	var äldre / blef äldre
13:20	der det bildade / der det bildades
13:34	dödstystnad bland barnen / dödstystnad
14:25	mjölkmagasinsärender / mjölkmagasinsärende
14:27	knappt / knappast
15: 8	fordringar på sig / fordringar på sig sjelf
15: 8	på vakt på / vaktande öfver

15:22 det barnet / det ena barnet
15:29 skonlöst / skonslöst
18:15 klapp / klaff
18:20 gårdsidan / gårdssidan
18:20 Der var / Det var
19:20 den utjemnar / det utjemnar
19:32 (tjenarne) / (= tjenarne)
20:14 gråt / grät
20:25 klockeklang / klockklang
20:34 enformigheterna / enformigheten
21: 5 af någon betydelse / af betydelse
22:16 farstuklockan / frukostklockan
22:34 uppe igen. Vid fönstret / uppe igen vid fönstret
23:27 Och så / Och då
24:20 någorlunda skyldig / äfven i någon mån skyldig
24:21 kyrgårn / kyrkgårn
24:24 men då / men så
25:32 skall fara / skulle fara
25:33 förvånas öfver att / förvånas att
26:17 det bullrar / allt bullrar
26:24 salen / solen
26:25 maskar / maskor
27: 2 kyrgård / kyrkgård
27:15 stå upp att leka / stå upp och leka
27:18 och då / och så
27:27 fyrspann / fyra spann
28: 7 öppna dörrar och fönster / öppna dörrar
28:11 trampat / trampade
28:29 Der är / Det är
28:36 har / han hör
30: 8 att numera / så att numera

30:24 Om Vintermorgonen med kolmörker väckes sjuåringen och bröderna klockan sex / Om vintermorgonen väckes sjuåringen och bröderna klockan sex vid kolmörker
31:11 poliser / polisen
31:20 kyrgårdsgrinden / kyrkgårdsgrinden
31:32 Om en qvalfull stund höras / En qvalfull stund gick, och så höras
32:31 när han for / när denne for
33: 4 hade han / hade denne
34: 2 Lofvet vinkade / Men lofvet vinkade
34: 3 tack och beröm af / tack af
34: 5 gjorde de kalla / gjorde dock de kalla
34: 9 de icke än hafva / den icke än har
34:18 lärolust / läslust
34:21 lägga på honom / lägga an på honom
34:29 fick höras sin lexa / fick höras i sin lexa
35: 8 bakersta / bortersta
35:34 och alla de andra / och de andra
36: 2 opinionens hvilande dom / opinionens på honom hvilande dom
36: 5 stall och ladugård / stall, ladugård
36:16 åkte eller gingo till Norrbacka / åkte till Norrbacka
37:19 leda vid / leda för
39: 2 till verlden, lefde / till verlden och lefde
39:10 polisonger och efter / polisonger som efter
39:10 mottager han gossarne / mottager gossarne
40:32 faller sömnen / faller sömnen på
40:33 mången / många
41: 1 men derför kanske / men kanske derför
41: 2 när den / när han
41: 8 göra lifvet honom drägligt / göra honom lifvet drägligt
41:22 Hon slår icke / Kyrkan slår icke
43:37 kragen, kastade honom upp / kragen och kastade upp honom
44: 6 gingo / gick

44:22 Resultatet / Resultat
44:29 eljes / eljest
45: 7 naturkunskap / naturvetenskap
45:31 kyrgård / kyrkgård
49: 3 hvilken skulle väl / hvilken väl skulle
49: 5 knät / knäet
49:37 upptäckt / gjort den upptäckten
51:13 att stå och rabbla / att rabbla
51:17 ond. – Han / ond. Han
51:38 tyckte han det / tyckte han att det
52:30 hvilka beskötos saklöst / hvilka saklöst beskötos
52:38 vara annat än sämre. / vara det sämre?
53:11 har inskjutet / har fått inskjutet
53:31 uppträder för / uppträder också för
54:18 såsom om / som om
54:20 svårigheter få / svårigheter att få
56:13 sannolik. – Den / sannolik. Den
56:34 bröder / bröderna
57:13 Men då / Men så
57:15 en bit bröd / en liten bit bröd
57:25 Jaa! / Ja!
57:26 protesterar. – Johan / protesterar. Johan
58: 5 ha kunnat / kunna
58:14 Vid hemkomsten, vid / Efter hemkomsten vid
58:28 kommenderades / kommenderas
58:36 började i dess ställe / började i stället
59:18 var en jurist / var jurist
59:35 ledsen vid / led vid
60:17 fenomen i fördolda / fenomen fördolda
60:27 de få fall / de jämförelsevis få fall
60:30 driften för sig / driften
60:33 Förhållandet är / Faktiskt är

61: 9 uppdagadt att: alla menniskor / uppdagadt, att många menniskor

62:12 spanade ut hennes vägar, kom / men spanade ut hennes vägar och kom

62:35 Paris att / Paris för att

63: 2 blodet kom nu Johans känslor och fantasi att sättas i rörelse / blodet, allt förenade sig nu att sätta Johans känslor och fantasi i rörelse

63: 8 handlingslustigt / handlingslystet

63: 9 när så fordrades / när så erfordrades

64: 1 öden varit / öden hade varit

64:30 icke. – / icke.

66:13 vidtagna / införda

67: 5 åldersklass / ålderklass

67:28 på hjelm eller svärd / på -hjelm eller -svärd

67:32 deras vackra / sina vackra

68: 1 jemnbredd / jembredd

68: 9 hvart individ / hvar individ

68:14 under det en / under det att en

69:11 trumf / triumf

69:16 der fans kepi / det fans kepi

70:12 fästmänner / fästmän

70:15 fästmännerna / fästmännen

70:29 sken / skeden

71: 7 orättvisorna / orättvisan

71:10 ingen ersättning, endast ett ondt skulle inträda. / ingen ersättning.

71:14 fördel denna / fördel, som denna

71:24 så kände / då kände

71:25 öfver sig, sitt uppförande / öfver sig sjelf och sitt uppförande

72:16 såsom / som

72:27 utsugna marker / utsugen mark

73:22 han sofver / hon sofver

75: 5 ville också / ville alltså

76: 6 kemiskola / Kemi

76:28 röko loss / röcks loss

76:31 gåpå / gå-på
77: 3 hvalfiskben, tog / hvalfiskben och tog
78: 2 Observatoriebacken / Observatoriibacken
78:11 förefunnos / förefunnits
78:29 Bremer: Skildringar / Bremer's Skildringar
78:31 fatt / fatt i
78:36 jemnlikar / jemlikar
79:17 uträknat / räknat ut
80: 5 snart genom en fysisk lag: horror vacui / snart som genom ett verkligt horror vacui
82: 9 och oss vara / och låta oss vara
82:11 och en önskan / och önskan
82:21 deras / sin
82:28 mot / emot
83:11 tid. – Så / tid. Så
83:12 sedan. – För / sedan. För
83:26 rummen / rummet
84:18 Jesus! – Men / Jesus! Men
84:23 Jesuisternas / jesuiternas
85:20 pensionen / pensioner
88: 4 hade nu en / hade en
89:17 var hans högfärd / deri låg hans högfärd
89:18 började / började
89:28 återvända så / så återvända
89:37 välvilja / välviljan
89:38 visade sin / visade så sin
90: 1 det han / att han
90: 2 vara / finnas
90: 9 maten! – Och / maten! Och
90:20 kanarifoglar / kanariefoglar
91:21 skolan. – Fadren / skolan. Fadern
91:28 sådan fin / sådan der fin

91:36 Det passade honom ej och hans omgifning / Det passade hvarken honom eller hans omgifning
91:38 kufvas. [*nytt stycke*] Slafven som / kufvas. Slafven som
92:21 modren. – Så / modern. Så
93:26 honom umgås / honom att umgås
93:36 beräknat / beräknade
94:12 men han kunde / men kunde
95: 1 ville äfven / ville också
95:15 fingerna / fingrarna
95:36 och kunde Evangelierna på Grekiska / och evangelierna på grekiska
95:37 icke / inte
96:19 gjorde en stor / gjorde stor
97: 2 rektor / rektorn
97:11 låta laga / låta laga den
97:23 taga emot. – Nästa / taga emot. Nästa
97:24 kopparslantarne. – Nytt / kopparslantarne. Nytt
98:30 Hans resa / Hans »Resa»
99:34 olärde / olärda
100:22 osett / osedd
101:20 Blygrå / Blygråa
101:25 genomusel / gammal
101:26 hade renat honom / hade honom renat
101:27 Är det / Var det
102: 2 alleredan / allaredan
102: 3 taflorna, glada / taflorna af glada
102:20 såsom / som
103: 5 helsat henne / helsat på henne
103:30 Kulturkärleken eller den rena kärleken / Kulturkärleken
104:34 literat / literatör
105:17 behaglig flagellation / flagellation, behaglig
105:32 dårat / sårat
105:34 karlavulen, med saknad af alla qvinliga behag, som / karlavulen, som

106:30 Hon var äfven något läserska, men umgicks / Ehuru hon var läserska umgicks hon

107:13 omsorg om / omsorg åt

109:33 (Jag talar om verldsmenniskorna.) / Jag talar om verldsmenniskorna.

109:33 Han ansåg / (Han ansåg

109:34 sjelf. / sjelf.)

110:31 hört. / hört. –

110:38 och hvilken längtan han kände till / hvilket han deremot ville göra med

111: 7 finna rum / ega rum

111: 8 asexuerade / osexuerade

111:31 tillförene / tillförne

112:10 han. – Han / han. Han

112:14 ut att / ut och

112:36 den af / denna af

113: 4 detta som bevis / detta bevis

113:20 såsom om / som om

114: 5 hans martyrskap och fasta tro, som han / det martyrskap och den fasta tro, som Johan

114:15 Ah, vi / Äh, vi

114:33 Ah / Äh

116: 1 dem, ja, men / dem! Ja, men

116:26 vilja vara / få viljan att vara

117:13 gudsnådelighet / gudsnådlighet

117:19 lust bli / lust att bli

118:10 kulle / kull

118:17 som illa behandlades / som behandlades illa

118:30 fanatiskt drag. Vid hans likkista skedde försoning mellan Lyceum och Gymnasium, och sångöfningarne leddes på Gymnasii lokal af Oskar Torssell från Lyceum samt Georg Göthe från Gymnasium. Kunglig Sekter Pauli hade skrifvit nya verser till Tonernas vågor och Conny Burman anförde körerna. / fanatiskt drag.

119: 9 icke heller klar / heller icke klart

119:29 att han / så att han
120:19 om ock Ignells / och om än Ignells böcker
120:20 och kommo aldrig ner / kommo de aldrig ner
120:21 1859 / (1853)
121:22 tror / kan tro
121:23 veta något sjelfva / sjelfva veta något
122:22 han nu föll / han föll
122:38 hennes vilja / hennes egen vilja
123: 1 upphörde vara / upphörde att vara
126: 7 Jo / Ja
127:33 och deras åsigter lemnar / och dina åsigter lemna
129: 6 Att vi måtte / Måtte vi
129:13 pince-nez'n / pince-nez'en
129:17 ansågs / ansågs då
130:36 qvinnan för honom / qvinnan
131:18 Dramatiskan. Dem / Dramatiskan. [*nytt stycke*] Dem
131:23 vara! – / vara!
131:30 förfärliga sjukdomar, nattliga slagsmål, polis och kurhuset / nattliga slagsmål, polis och förfärliga sjukdomar
132: 4 han nu gick förbi ett horhus / han gick förbi ett bordell
133: 1 I Johans hem lästes gamla Illustrerad tidning der Blanches Hyrkuskens berättelser och Skådespelarens minnen nu sågo dagen. Johan hade / Johan hade
133:15 derför / (derför
133:18 honom om / honom om)
133:29 efter Hamlet / om Hamlet
133:38 nämnt / nämnts
134: 2 Mozart, Beethoven / Mozart och Beethoven
134: 4 borgarhems / borgarehems
135: 3 mer. Han sade sjelf ofta så: en gång flugan fes och så dog hon. / mer.
135:26 enkel; (jemf: / enkel: (jemför
135:28 lärde han sig / lärde han

135:35 sådant; som diktare var han en banal småstadspoet jembördig med många Stockholmskontorister. / sådant.
136: 5 der allt / och allt
136:24 realistisk och författaren / realistisk- författaren
136:36 Det slette stycket, som Georg Brandes kallar det hade ingen betydelse / Stycket hade föröfrigt ingen betydelse
137:36 lämpas om / modifieras
138:36 estetisk beröm värd / estetiskt berömvärd
139: 8 uttryck ur / uttryck om
140:24 vuxit upp / smugit upp
141:14 så dyr / icke så dyr
141:27 dessa / sådana
142:38 till en viss / af en viss
142:38 Det roade / Den roade
143: 1 det borttog / den borttog
143: 3 grund till / grunden till
144: 9 hus och beläget / hus, beläget
145:12 trampade af de som ville / trampade af dem, som ville [*SV: trampade af dem som ville*]
146:29 kulle, var / kulle och var
147: 8 dem. – / dem.
147:10 barnen? – / barnen?
147:10 vanligen / nemligen
147:10 statfolkets / statfolket
148:30 skämtsamt. Derpå / skämtsamt. [*nytt stycke*] Derpå
148:35 handskar? – / handskar?
149:11 tillmötesgående. Han / tillmötesgående. [*nytt stycke*] Han
149:38 baron / baronen
150:22 dagbok / en dagbok
151:14 Menelaus? – / Menelaus?
151:31 gro. Ja, men / gro. [*nytt stycke*] Ja, men
151:31 ohederligt! – / ohederligt!

152: 9 Ja, ja jag / Ja, jag
152:10 minst / mindre
153:18 der fick / det fick
154:12 fort. – / fort.
155:28 Men ovädret drog / Ovädret drog emellertid
156: 2 vink / nick
156:21 tillbaks / tillbaka
156:24 stanna några dagar i stan hos dem / stanna några dagar! Stanna hos dem
156:35 i en verldsmannaton / i verldsmannaton
157: 7 skall på / skall gå på
157:10 sluta / slutat
158: 8 opp och ner / upp och ned
159:14 med psalmerna / med i psalmerna
159:16 svarade med / svarade honom med
159:20 Rektor / Rektorn
160:19 en ha blifvit / en blifvit
160:25 det bli / den bli
161: 6 handslag. – / handslag.
162: 5 inträdeskortet / inträdeskort
163:19 kyrgård / kyrkogård
163:20 far stått / far hade stått
163:27 magistern. – / magistern.
163:35 behandlingssätt / handlingssätt
164:12 skämdes. Han / skämdes. [*nytt stycke*] Han
165: 4 på kondition / i kondition
165:19 lärde sig / läste
165:33 tänkte. – / tänkte.
166: 1 ingen hemlighet / inga hemligheter
166:15 (först) att / först att
166:25 andra. Jo, det / andra? Ja, och det
166:26 väder på. – / väder på.
166:33 hvilande både på / hvilande på

167:15 böjelser / böjelse

167:17 ej / icke

167:17 om någon likhet / om likhet

Beskrivning av originalmanuskriptet

MS till *Tjänstekvinnans son* består av 263 blad, varav 261 halva folioblad (19 × 22,5 cm), Lessebo Bikupa med 1883 och 1884 i vattenstämpeln (Bonniers förlagsarkiv). Bladen har vikt högermarginal ca 5 cm bred. Texten är skriven med numera mörkt brunaktigt bläck på bladens ena sida; en del tillägg med något ljusare nyans. Utöver de 261 Lessebobladen innehåller MS även två blad av annat papper med inskjutningar till p. 131 (se nedan).

I MS ligger först tre opaginerade blad, det första med påskriften »August Strindberg. / Tjensteqvinnans Son.». På det andra opaginerade bladet står den utförligare titeln »Tjensteqvinnans Son. / (En Själs Utvecklingshistoria.) / I / (1849–1867.)». Sg har ändrat med blyerts i underrubriken från »En menniskas Utvecklingshistoria» till »En Själs Utvecklingshistoria». Det tredje opaginerade bladet är Sgs innehållsförteckning, som har ändringar och kompletteringar med blyerts av annan hand: versaler inne i kapitelrubrikerna (»Hungrig», »Börjar», »Hemmet» etc.) har ändrats till gemena; Sgs romerska siffror i kapitelnumreringen har kompletterats med arabiska och paginering har lagts till. Kapitel IX har här med Sgs hand rubriken »Andras Bröd» medan p. 211 i MS har »Han äter andras Bröd» (jfr dok. nr 20:2).

Romantexten som börjar på det fjärde bladet är paginerad 1–246 med följande oregelbundenheter: Ett blad har dubbel paginering (116, 117). De sex första raderna på p. 243 står på en lapp som fästs med rött lack på bladet (motsvarar i SV 165:33–166:2). Inskjutna blad finns till p. 28 (1 blad), p. 32 (2 blad), p. 108 (1 blad), p. 110 (1 blad), p. 114 (1 blad), p. 131 (2 blad), p. 163 (6 blad) och p. 195 (1 blad).

Inskjutningarna till p. 131 rör sig om de två skolkriorna (SV 86:18–87:11), som Sg bilagt MS i original; vardera ett blad med text på båda sidorna. De är undertecknade och daterade »Stockholms Lyceum den 15de December 1862 / J A Strindberg» respektive »Johan August Strindberg. / Stockholms Lyceum den 16de December 1863». På det första bladets rectosida har Sg med rödkrita skrivit »Inskjutning A) / sid 131» (jfr dok. nr 20:3) och på det andra bladets rectosida »Inskjutning B) / sid 131)». Dateringarna och namnteckningarna är överstrukna med rödkrita. De inskjutna skoluppsatserna är skrivna på tunt, något trasigt papper (ca 22,5 × 28 cm). Skriften är

med bläck på papperets båda sidor. I den andra uppsatsen (»B») finns linjering med svag blyerts.

Inskjutningarna till p. 163 är Sgs översättningar av »de franska kriorna» (SV 106:36–110:20). Inskjutningstecknet och ordet »Inskjutning» på p. 163 har av Sg skrivits med blåkrita; på inskjutningens blad 1 har likaså med blåkrita skrivits ett »a)», på blad 2 ett »b)», på blad 3 står »c) d) e)», på blad 4 »f)», på blad 5 »g)» och på blad 6 »h)». Rödkrita har använts för ordet »Inskjutning» på p. 195 och för »Inskj.» på det där inskjutna bladet; i övriga ovan angivna fall har noteringen att inskjutning bifogats gjorts med samma bläck som i den löpande texten.

På ett 50-tal blad förekommer även inskjutningar och tillägg till texten skrivna direkt på MS-bladen i högermarginalen och mellan raderna.

MS är limmat i ryggen, men limningen har till stor del släppt. Ett flertal tryckeri-tekniska noteringar med blyerts, blåkrita eller rödkrita – hakar och siffermarkeringar som markerar sidor i U 1 samt anteckningar om stilsort – visar att MS använts vid sättningen av U 1.

Bilagt manuskriptet finns även ett blad med utkast till smutstitelsida och titelsida på ena sidan, båda med Albert Bonniers handstil.

Markeringar i originalmanuskriptet

Planeringsanteckningar av Sg med samma bläck som i texten i övrigt förekommer i högermarginalen på följande ställen:

vid p. 143:15–17 (SV 94:37–38): »Ställningen förvärras / genom hans position / i skolan.» (meningen överkorsad med bläck);

vid p. 147:23–24 (SV 97:27–28): »Kamratens goda lynne. / Dubbellif. Lärare / hemma. Dödstankar- / ne gå för skämtet.» (raderna överkorsade med blåkrita) (jfr dok. nr 20:4);

vid p. 200:5–6 (SV 136:36–38): »Sköna Helena / Hamlet.» (raderna strukna med bläck).

Blyertsbockar som utsatts i manuskriptets högermarginal på pp. 1, 25, 193, 197, 198 och 200 emanerar säkerligen från förlaget och anger att Sgs formuleringar vållat betänkligheter. På p. 1 gäller det orden om Oskar I som »den upplyste despoten»

(SV 9:11), på p. 25 de rader där det sägs »att en sjuårs gosse uppgafs stå i könsförhållande till en jemnårig flicka» (SV 21:6), på p. 193 uppgiften att »Kamraterna i skolan hade smittosamma sjukdomar» (SV 132:6–7). Ett frågetecken med blyerts har satts i marginalen p. 92 vid utläggningen om »den otillfredsställda driften» etc. (SV 60:28 ff.). Inga av ovan nämnda markeringar har föranlett några ändringar från förlagets sida. På andra ställen, pp. 193:7 197:1, 198:9 och 200:4, har förlagets blyertsbockar emellertid resulterat i ändringar eller strykningar, vilka registreras nedan i förteckningen »Ändringar gjorda av förlaget», s. 41 f.

I MS förekommer ytterligare ett antal markeringar:

p. 2: några blyertssiffror i högermarginalen, sannolikt ej av Sgs hand;

p. 106: bock med rödkrita i marginalen (SV 69:13–15);

p. 110: parentestecken med rödkrita i vänsterkant kring de sista sju raderna (efter tecken för inskjutning) (SV 72:31–38);

inskjutningen p. 163 h): avskiljningsstreck struket med blyerts och ett nytt avskiljningsstreck tillagt efter ytterligare sju rader, som även det strukits med blyerts (SV 110:21, 27);

p. 206: citationstecken insatt med blåkrita kring »Jammer und Elend» och struket med blåkrita (SV 140:13).

På några blads versosidor finns anteckningar med bläck av Sg rörande den långt senare författade *Sankt Gotthards saga* (jfr SV 52, kommentaren s. 279 f. och TK 52, s. 89).

Ändringar i originalmanuskriptet

Här registreras först Sgs ändringar i MS med bläck. Förteckningen upptar dels ändringar, inklusive strykningar och tillägg, omfattande minst tre ord, dels ändringar i kapitelrubrikerna. Därefter redovisas såsom »Ändringar gjorda av förlaget» de ändringar som införts i MS med blyerts eller blåpenna – dessa har genomgående bedömts vara ingrepp från förlagets sida – samt ett par ändringar med bläck som sannolikt tillhör Albert Bonnier. I SV har har förlagets ändringar i MS avvisats (med undantag för 128:25 och 133:14).

Sid- och radhänvisningar ges först till SV, därefter till MS.

Strindbergs ändringar med bläck

9: 5 / 1: 7	e »fjärde»: *och ett femte* tillagt
10:27 / 4:17	e »ej»: *att det fans en kung* ä t *hur en kung såg ut*
12:17 / 8:19	e »över.»: *Så var der mormor, skräddarenkan. Hon höll sig i* str
13: 4 / 10: 7	e »tjänare.»: *Det var vaggor och sängar öfverallt* ä t *Möblemanget bestod mest af vaggor och sängar*
14: 7 / 12:15	e »åklagare.»: *Barnet tyckte att hon var tarflig när hon »sqvallrade» för pappa, och någon aktning vann hon just ej.* tillagt
14:13 / 13: 1	e »familjen.»: *Allas försörjare, allas fiende. Kom han hem trött, hungrig, dyster och fann golfvet nyskuradt, maten illa lagad, och vågade en anmärkning, fick han ett litet kort svar. Han var som på nåd i sitt eget hus, och barnen gömde sig för honom*. [nytt stycke] *Fadren var mindre nöjd med sitt lif, ty han hade stigit ner, försämrat sin ställning, försakat. Och när han såg dem han skänkt lif och mat vara missnöjda blef han ej glad.* tillagt
14:24 / 13: 5	e »strykningsanstalt»: *, men en oekonomisk sådan* tillagt

14:26 / 13: 9 e »skurning.»: *Så många krafter i gång för så få personer. Källarmästarn som gav mat åt ett par hundra använde knappt mera.* tillagt

14:30 / 13:11 e »lydig.»: *Pligter och skyldigheter* str

15:16 / 14:20 e »förbisedd.»: *De äldre bröderna voro djerfvare och mjukare* str

15:27 / 15:13 e »inställsam,»: *bar sig klumpigt åt* tillagt

15:37 / 16: 3 e »veta att»: *ja friar och nej fäller* ä t *nej friar och ja fäller*

18:17 / 21: 6 e »vägg»: *på fyra fötter* tillagt

19:17 / 22:22 e »igen.»: *Barnpigan lärde honom liv* str

19:20 / 23: 4 e »grad»: *om och den utjemnar klass-skilnaden något* tillagt

20: 4 / 23:23 e »slog»: *qvarter, timmar* ä t *qvarter i diskant, och timmar i bas*

21:14 / 26: 6 e »Gud»: *hvarför han straffades* tillagt

21:25 / 26:19 e »intrycken»: *, känslorna röras vid minsta flägt,* tillagt

22: 3 / 27: 9 e »om»: *bombardemang* ä t *huru man sköt med brinnande kulor*

22:21 / Inskj. 28:7 e »polisen!»: *Köksan har slagit ut ett diskämbar i rännsten* str

23:10 / 29:10 e »kanten.»: *Nu bär flickan honom* tillagt

23:32 / 30:15 e »andra.»: *Och derför smyger jungfrun in en gul riksdaler i psalmboken på nattbordet.* tillagt

24:15 / 31:19 e »ock»: *hvilket han då ej anade* str

24:16 / 31:20 e »nervernas,»: *så kände han ändock en skuld, en representativ skuld, ty personligen var han ej skyldig henne något då hon ej skänkt honom något annat än det hon var tvungen sälja. Detta att hon var tvungen sälja sitt blod, det var samhällets brott. Som samhällsmedlem kände han sig någorlunda skyldig.* tillagt

24:20 / 32: 1 e »skyldig»: *så, n så, men det visste han icke då!* str

24:37 / Inskj. A 32:18 e »hemma.»: *Det är icke så vackert som på ångbåten, men det är alltså hvitt och guld.* tillagt

26:17 / 33:17 e »sett.»: *Men det bullrar och skakar* tillagt

26:21 / 33:21 e »var.»: *Men han var på sjön* str
26:23 / 34: 1 e »på»: *alldeles som i julklappsaskarne* tillagt
27: 1 / 34:19 e »gräset,»: *rigtigt gröngräs utan maskrosor som på Clara kyrgård.* tillagt
27:10 / 35: 8 e »se»: *ett ögonblick som* tillagt
27:19 / 35:19 e »glad»: *nyper pojkarne i kinden och berömmer dem för att de vext och blifvit bruna* tillagt
27:22 / 35:21 e »på»: *något så enkelt som* tillagt
28:34 / 38:15 e »frågar»: *tant hvad gossen* ä t *gossen*
30: 5 / 40: 5 e »pågick»: *men döden gallrade* tillagt
31:24 / 42:12 e »oskadd»: *den och den dagen* tillagt
33:10 / 45:12 e »mänskohamn»: *liksom de och alla erkände att han var en utmärkt lärare.* tillagt
33:19 / 45:21 e »hemifrån.*»: Lifvet var en straffanstalt för brott begångna innan man var född, och derför gick barnet med permanent ondt samvete.* tillagt
34: 8 / 47: 8 e »hörda»: *af de olyckliga barn som då uppfostrades* str
34:10 / 47:12 e »lyx-läsandet.»: *När han kom* [ä t *skulle*] *upp i tredje secunda* str
34:23 / 48: 4 e »elementarbildning;»: *äfven med latin* str
34:25 / 48: 7 e »han»: *glömt sitt latin* ä t *icke kunde latin*
34:30 / 48:13 e »läraren»: *att så arrangera* tillagt
36:12 / 51:14 e »trottoarer»: *och var föga bebygd* tillagt
36:19 / 52: 1 e »äppelträn»: *och otaliga bärbuskar* tillagt
37:13 / 53:17 e »också,»: *sedan pilbågen var aflagd,* tillagt
37:25 / 54: 9 e »äldsta»: *till* ä t *i inackordering på*
39:11 / 57: 4 e »glad.»: *Det är klockaren i Vidala.* tillagt
39:17 / 57:10 e »handtryckningar»: *och små glas* tillagt
42:17 / 63: 2 e »sken»: *och kroppen var uthvilad* tillagt
43: 5 / 64:11 e »och»: *det var nog denna dunkla känsla* ä t *denna sväfvande förnimmelse*

43: 5 / 64:12 e »blygsel»: *öfver att ha* ä t *uppstod troligen deraf att han insåg det han*

43:13 / 64:20 e »själssjukdom,»: *en viljans sjuklighet* tillagt

43:21 / 65: 6 e »aga»: *vid sådana tillfällen* tillagt

43:25 / 65:11 e »medicin.»: *Men det fins ett annat sätt att utdrifva de svarta andarne. Man tar barnet i sina armar, så att det kommer en vänlig menniskas magnetism, och det lugnar af. Det sättet är bättre än alla andra.* tillagt

43:31 / 65:17 e »hemma.»: *Ju mer man räsonnerade med honom dess fastare blef motståndet.* tillagt

47:14 / 70:16 e »leksakerna.»: *Nu utvecklades hans instinkter* str

48:19 / 72:10 e »uppifrån.»: *Han ville icke ditupp, men han erfor ett behof af att det icke skulle finnas några deruppe.* tillagt

49:30 / 74:19 e »kitt.»: *Georgs ansigte var* str

49:35 / 75: 1 e »till.»: *Det kunde icke Georg och derför blef han utstött.* tillagt

52:26 / 79:14 e »bönderna»: *som här hade sina qvarter* tillagt

53: 6 / 80:12 e »jämvikt»: *genom att sänka nivån* tillagt

57:31 / 87:14 e »emellan»: *, han hade glömt det* tillagt

58: 7 / 88: 5 e »evenemang!»: *Faster skulle öfverraskas och man för* str

62:33 / 96: 9 e »språket»: *men dessförinnan skulle han tillbringa en månad på landet och der aflösa brodern* tillagt

64: 1 / 98: 7 e »fara»: *och bad och skrattade ömsom* ä t *och ömsom skrattade och ömsom bad*

64: 5 / 98:11 e »femtonåring.»: *De båda Men* str

64:34 / 100: 1 e »rörd.»: *, berättade om aftonen händelsen för* str

66: 9 / 101: 9 e »varelser.»: *och icke som, som* str

68:27 / 105:20 e »klassen»: *att ta afsked af lärarne* tillagt

69:30 / 107:16 e »hade»: *förfäktat* ä t *vid julbordet framhållit*

70:13 / 108:10 e »tenn*.»: Der åts och dracks, och gossarne blefvo bjudna med. De kallades för herre af fästmännerna och man drack*

	deras skål. Husdrängen var dock aldrig med; han tyckte det var »svinaktigt» att lefva så för att frun var sjuk. tillagt
70:20 / 108:13	e »instinkt.»: *När Johan en g* str
71:29 / 109:22	e »ting»: *som går sina egna vägar* tillagt
72:28 / Inskj. 110:20	e »dörren.»: *Johan var romantikens halfblod. Han afskydde* str
72:34 / 110:21	e »skrek»: *, som en drunknande* tillagt
72:37 / 110:24	e »personligheten»: *inträder* ä t *försiggår med orubblig konsequens inför ens ögon*
73:24 / 112: 3	e »dem.»: *Hon är icke död, men hon sofver, upprepade han gladt.* tillagt
74: 8 / 113: 2	e »saken»: *som var fylld af svartklädda* tillagt
75: 3 / 114:10	e »mani.»: *och en beräkning* str
75: 6 / Inskj. 114: 4	e »han»: *i ett streck och i raseri* tillagt
76:15 / 115:16	e »läroboken;»: *han ville göra upptäckter.* tillagt
76:38 / 116:18	e »sandkorn»: *; detta tog många dagar.* tillagt
77: 2 / 116:20	e »drillborr,»: *repade ett kors med qvarts* str
78: 8 / 119:20	e »stadgat.»: *Senare framställde han* [ä t *Han framställde äfven*] *Jönköpings tändstickor efter recept ur Teknologien. Hvarför han mycket förvånades öfver det långt senare beviljade Jönköpingspatentet, hvilka för öfrigt förefunnos i handeln såsom Björneborgs vaxstickor* tillagt
78:22 / 120: 4	e »indianböcker»: *och Tusen och En Natt* tillagt
80:23 / 122:23	e »ofta»: *mellan trädens stammar, från sitt fönster, i alléns långa perspektiv* tillagt
81:23 / 124: 4	e »och»: *interpellerade gossarne* ä t *bad att få tala*
82:28 / 125:25	e »avlidna.»: *Döende makar bruka plågas mest på sistone vid tanken på att den efterlefvande skall gifta om sig.* tillagt
84:27 / 128:24	e »den»: *ty den var så sällsynt* tillagt
85:28 / 130:16	e »ut.»: *Han stod långa stunder framför spegeln och såg efter om ögonen sjunkit, håret lossnat och dödskallen stuckit fram. Men han såg frisk och röd ut.* tillagt

86: 6 / 131:10 e »stark,»: *och Johan var dugtig oaktadt sin inbillade sjukdom* str

86: 7 / 131:12 e »pessimism»: *eller tro* ä t *då den trodde*

86:14 / 131:20 e »släktet.»: *I skolan märktes nu på hans krior intrycken af pietistskrifterna, och två examensstilar daterade 1862 och 63 hade detta utseende. / Inskjutning.* tillagt

87:17 / 132: 3 e »vildsint.»: *Han såg också huru ingen annan förnekade sitt jag, hvarför, hvarför i Jesu namn skulle han förneka sitt?* tillagt

88:21 / 133:21 e »mössan.»: *Alla hans skolböcker köptes antiqvariskt i gamla upplagor, hvaraf uppstod många ledsamheter i skolan. / – Det står så i min bok, svarade Johan. / – Får jag se på din bok! / Skandal! Och order att köpa nyaste upplagan, hvilket aldrig skedde.* tillagt

89:13 / 134:21 e »maktägande.»: *En annan gång fick han en jacka, som var en ändrad blå frack med blanka knappar. Kamraterna hånade honom derför att han ville leka kadett. Och det var det sista han ville, ty vara mer än synas var hans högfärd. Den jackan led han otroligt af.* tillagt

89:37 / 135:23 e »välvilja»: *om den fans* tillagt

91:17 / 138: 7 e »helst.»: *Hans ställning var falsk, och han ville ha den ren. Ner, eller upp, icke emellan hjulen och krossas!* tillagt

92:22 / 139:21 e »Pelle»: *efter vederbörlig angifvelse* tillagt

93:38 / 141:21 e »Djurgården.»: *men se efter honom* tillagt

94:36 / 143:15 e »barnet.»: *Och när han bröts ner* str

95: 7 / 143:23 e »paus.»: *Pojkarne kallade alltid logiken filosofien.* tillagt

97:18 / 147:15 e »lagad»: *och det kostade femtio öre* tillagt

98: 5 / 149: 5 e »karaktärslösa;»: *det vill säga ganska upprigtig.* tillagt

100: 6 / 152:19 e »pietistskrifter.»: *Det trängde sig på honom från alla håll.* tillagt

102:13 / 156: 3 e »såg»: *honom icke* ä t *icke åt honom*

102:37 / 157: 4 e »mer.»: *Det var högfärd naturligtvis.* tillagt

103:12 / 157:15 e »livet.»: *Och en vacker dag hade han lärt sig dansa, samt blef en ifrig valsör.* tillagt

103:21 / 157:24 e »garibaldiskjorta.»: *Hon fräste.* tillagt

103:22 / 157:25 e »manlig.»: *Om hon inte hade fräst, bara!* tillagt

103:30 / 158: 6 e »Kulturkärleken»: *eller den rena kärleken* tillagt

104:26 / 159:20 e »ställning»: *och huset var rikt, och öppet för gäster* tillagt

105:31 / 161:14 e »hull»: *med gryende skäggvext* tillagt

106: 1 / 161:22 e » moderliga»: *och började arbeta på hans omvändelse, ty hon var läserska också* tillagt

106:33 / 163: 6 e »son.»: *Några öfversättningar af de franska kriorna kunna ge ett begrepp om oredan i bådas inre.* tillagt

111: 7 / 163:21 e »mellan»: *mer eller mindre* tillagt

112:23 / 165:22 e »ställning.»: *Han meddelade beslutet* str

112:35 / 166:12 e »vidare»: *Styfmodren hade fått en son. Johan hatade den af instinkt, som en konkurrent för hvilken hans mindre syskon skulle vika*. [nytt stycke] *Men väninnans och läseriets magt öfver honom voro så stora att han af sjelfspäkning ålade sig att tycka om den lilla. Han bar honom i sina armar och vaggade honom. – Det var visst när ingen såg det, sade styfmodren senare, då han drog fram med detta som bevis på sin goda vilja. – Ja det var just när ingen såg det, ty han ville ej skryta med det. Eller skämdes öfver det. Offret var upprigtigt när det skedde; när det blef motbjudande upphörde det.* tillagt

119: 4 / 174:11 e »körerna.»: [nytt stycke] *Uppträdena utan för La Croix's salong med de bekanta vattensprutningarne gjorde endast en löjlig effekt, och man fick aldrig rigtigt reda på hvad frågan gällde. [nytt stycke] Aftonbladstelegrammet om »Han selv och de 10,000 männen» blef icke heller klar.* tillagt

119:31 / 175:10 e »naturligtvis»: *såsom ett allmänt intresse* tillagt

119:35 / 175:14 e »fäder.»: *Fadren läste bara konservativa tidningar och det beskedliga Aftonbladet* str

120:19 / 176:14 e »djupast»: *om och Ignells höllo sig mera uppe bland teologerna och kommo aldrig ner till ungdomen* tillagt

121:12 / 177:15 e »log»: *som icke var* ä t *hvilket icke hände*

121:19 / 177:20 e »sig»: *till ett djur genom att* tillagt

121:25 / 177:25 e »emot.»: *Mitt förnuft har icke rest sig mot Almanackan.* tillagt

122:11 / 178:15 e »samtalet»: *hvilket i parentes sagdt var typiskt för religionsdispyter omkring 1865* tillagt

122:21 / 178:25 e »andras»: *missnöje med honom* ä t *ogillande*

122:23 / 179: 1 e »själv.»: [nytt stycke] *Men Kristus inqvisitorn föll, nådavalet yttersta straff, allt ramlade som om det varit fallfärdigt länge, länge. Han förvånade sig öfver att det gick så hastigt. Det var som att lägga af urväxta kläder och ta på nya.* tillagt

123: 1 / 179:14 e »tider»: *och upphörde vara fri* tillagt

125:27 / 183:21 e »fruktan»: *för den eld han tändt* tillagt

128:15 / 188: 8 e »alltsammans!»: *De hade emellertid fel, och ville ha hans förlåtelse! Skönt! Han förlät dem! Bara han fick vara i fred!* tillagt

129: 5 / 189:10 e »menniskan,»: *är svår att utrota* str

132:18 / 194:11 e »faute.»: [nytt stycke] *Men Johan var af naturen blyg. Han ville icke visa sig afklädd och vid badningar tog han gerna på simbyxor. En huspiga som under sömnen blottat hans kropp och sedan angafs af bröderna, smorde han upp med en rotting morgonen derpå.* tillagt

132:33 / 194:21 e »roll.»: *De hade äfven spelat pjes på vinden, men Johan var dålig, generad och lyckades endast när han hade ett exalteradt ställe att återge. Som komiker var han omöjlig.* tillagt

132:38 / 194:25 e »estetiken.»: *Nyblom hade kommit hem från Italien, man hade läst hans bref* [oläsl str] *i Illustrerad tidning och man hörde hans föreläsningar på Börsen.* str

133: 8 / Inskj. 195:5 e »exemplar»: *af hvar och en* str

133:11 / Inskj. 195:7 e »och»: *vers hoppade han regelbundet öfver när* ä t *vers älskade han ej utan hoppade regelbundet öfver den när*

133:38 / 195:13 e »violoncell.»: *Och nu exequerade de vuxna sönerna och äldsta dottern violqvartetter, aldrig af andra än Haydn, Mozart, Beethoven.* tillagt

135:14 / 197:12 e »behagade»: *utan att förlora anseendet* tillagt

135:34 / 198: 8 e »ännu»: *i sina föreläsningar* tillagt

136: 8 / 198:19 e »hänryckt.»: *Och samtidigt: Den Ondes Besegrare med Arlberg, hos Stjernström.* tillagt

136:36 / 200: 4 e »lefver»: *Den lefde längre än bröllopet och bröllopet längre än Hedberg* str

137: 2 / 200: 9 e »medeltidsstil.»: *och den nordiska qvinnan* str

137:21 / 201: 6 e »bruk.»: *Det är icke en* str

139:23 / 204:20 e »sinne,»: *och lärt honom le åt afgudar,* tillagt

139:38 / 205:13 e »fadren»: *bara, menar Johan* ä t *bara!*

142:20 / 209:14 e »gardena»: *vid en landstigning* tillagt

142:21 / 209:15 e »vilka»: *han var med* str

142:22 / 209:16 e »sig.»: *Kanonerna spelade på ett par famnars afstånd midt i näsan på gardisterna, men de stodo qvar. De lydde väl de också utan att begripa.* tillagt

142:28 / 209:22 e »nu»: *och att de lekte* tillagt

144:21 / 211:21 e »underklassen.»: *Men han förstod icke* ä t *Han tyckte*

144:30 / 212: 4 e »hemma»: *hos* ä t *på bal i*

145:23 / 213: 3 e »högsta»: *han begärde af de förnäma* tillagt

147: 4 / 215: 3 e »tjänare»: *med en ganska obehaglig ställning* tillagt

147:21 / 215:20 e »vederlike»: *och öfverlägsen genom sin beläsenhet* tillagt

147:24 / 215:23 e »och»: *det trolska minnet af Drottningholm* ä t *de trolska minnena af Drottningholm och Vibyholm*

147:36 / 216:10 e »tillbad»: *det är ordet* tillagt

148: 4 / 216:16 e »förklaras»: *såsom varande* ä t *i egenskap af*

148:37 / 217:23 e »Äh!»: *Det tyckte han inte om.* tillagt

152:17 / 223: 6 e »lydde»: *i sin helhet* tillagt

152:24 / 223:13 e »mening.»: *Det var »tjockt» tyckte han.* tillagt

152:30 / 223:20 e »behag,»: *och hvars läror vi skulle höra.* tillagt

154: 1 / 226: 7 e »bönerna»: *och* ä t *tills orgeln tog upp då han*

155:21 / 228: 9 e »dem.»: *Men umgänget med inspektorn tyckte de ej om. Johan hade en gång på sommaren satt upp en trupp av sina elever och statpojkar hvilka han exercerade på fältet. Förbud utfärdades mot umgänge med statbarn. – Hvar klass skall hålla sig för sig, sa friherrinnan. – Men Johan kunde icke förstå hvarför, sedan klass-skilnaden med 1865 var upphäfd!* tillagt

155:29 / 228:12 e »tände på.»: [nytt stycke] *Inspektoren blef en dag uppkallad till Sektern, medan Johan händelsevis var var* str

157: 3 / 230: 8 e »igen.»: [*men det var bara ett halft år qvar* [här oläsligt ord] *till studentexamen* str] *Genom en outgrundlig naivetet hade Johan låtit förmå sig att ännu någon tid gå och läsa lexorna med sina forne elever. – En qväll ville Fritz dra honom med ut på ett kafé.– Nej, sa Johan, jag skall på lektion. – Hvart? – Till kunglig Sekterns! – Hva! Har du inte sluta med dem än? – Nej, jag har lofvat fortsätta tills de få en informator. – Hvad har du för det då? – Hvad jag har? Jag har haft bostad och mat! – Ja, men hvad har du nu då, när du inte har bostad och mat? – Hm! Det har jag inte tänkt på! – Du är en djefla narr, som går och läser gratis med rikt folks barn! Så, nu går du med mig, och sätter aldrig din fot der mer! – Johan kämpade en strid på trottoaren. – Jag har lofvat! – Du ska inte lofva! Kom nu med och skrif ett återbud! – Jag måste ta afsked! – Det behöfs inte! Man hade lofvat dig, det ingick i vilkoren, en gratifikation till julen, men du fick ingenting; och så låter du behandla dig som en dräng. Kom nu och skrif! – Han släpades in på Andalusiskan. Amanda tog fram papper och penna och efter vännens*

diktamen skref han att han i anseende till stundande examen icke vidare hade tid att ge lektioner! [nytt stycke] *Han var fri! – Men jag skäms, sa han. – Hvad skäms du för? – Jo jag skäms* [*på deras vägnar* str] *för att jag varit oartig! – Äh prat! Så – en half punch!* tillagt

162:15 / 237: 8 e »automatiskt.»: *Äfven de personer som* str

166:17 / 244: 2 e »karakter;»: *hans älskarinna på Stallmästargården afgudade honom naturligtvis* tillagt

167:18 / 246: 6 e »själv?»: *Ingenting. Men der funnos två grunddrag i hans själskomplex, som blefvo bestämmande för hans lif och hans öde.* tillagt

167:23 / 246: 9 e »automat,»: *och icke inregistreras i det ordnade samhället.* tillagt

167:27 / 246:14 e »eftersträvansvärt.»: [nytt stycke] *Dessa två frön voro väl de enda* str

Ändringar gjorda av förlaget

9: 1 / 1: 2 *Cap. I.* ä t *1*. (blyerts)

38: 1 / 55: 1 *Cap. III.* ä t *3*. (blyerts)

103:30 / 158: 6 e »Kulturkärleken»: *eller den rena kärleken* str (blyerts)

118:30 / 174: 6 e »drag.»: *Vid hans likkista skedde försoning mellan Lyceum och Gymnasium, och sångöfningarne leddes på Gymnasii lokal af Oskar Torsell från Lyceum samt Georg Göthe från Gymnasium. Kunglig Sekter Pauli hade skrifvit nya verser till Tonernas vågor och Conny Burman anförde körerna*. str (blåkrita)

128:25 / 188:18 e »nog med»: *biktfäder, och inqvisitorer tyckte* ä t *biktfäder och inqvisitorer, tyckte* (blyerts)

131:30 / 193: 7 e »föreställningen om»: *förfärliga sjukdomar, nattliga slagsmål, polis och kurhuset* ä t *nattliga slagsmål, polis och*

	förfärliga sjukdomar (bläck; blyertsbock i marg. och blyertsparenteser kring »kurhuset») (jfr dok. nr 20:5)
132: 4 / 193:20	e »förbi ett»: *horhus* ä t *jungfruhus* (bläck) (jfr dok. nr 20:5) [U 1 har »bordell»]
133:14 / Inskj. 195:10	e »Zeipels»: *dikter* ä t *alster* som str och ä t *berättelser* (bläck)
135: 3 / 197: 1	e »mer.»: *Han sade sjelf ofta så: en gång flugan fes och så dog hon*. str (blåkrita; blyertsbock i marg.)
135:35 / 198: 9	e »sådant;»: *som diktare var han en banal småstadspoet jembördig med många Stockholmskontorister*. str (blåkrita; blyertsbock i marg.)
136:30 / 199:20	e »pamfletter»: *Två* ä t *Fyra* (blyerts)
136:36 / 200: 4	e »lever.»: *Det slette stycket, som Georg Brandes kallar det hade ingen betydelse* ä t *Stycket hade föröfrigt ingen betydelse* (blåkrita; »föröfrigt» tillagt med bläck ovan raden, blyertsbock i marg.)
139: 7 / 204: 5	e »Emellertid»: *skriket steg* ä t *steg skriket* (blåkrita)
144:10 / 211: 9	e »visste:»: *skärgården;* ä t *skärgården,* (blåkrita)

Ändringar av censurkaraktär

Ändringar med karaktär av censur har gjorts av förlaget, dels i MS genom strykningar med blyerts, blåkrita eller bläck (en fullständig förteckning över strykningar, även sådana som icke har karaktär av censur, som förlaget gjort med dessa pennsorter i MS finns ovan s. 42 f.), dels i U 1. Flertalet ändringar kan relateras till Albert Bonniers kritiska anmärkningar i samband med manuskriptgranskningen (se textvol. s. 351). Även att Albert Bonnier med hänvisning till synpunkter från Hjalmar Branting och Karl Otto Bonnier pressade Sg att avstå från att inkludera förordet med titeln »Interview:» kan sägas höra till censurbilden (se textvol. s. 353); förordet har etablerats i textvolymen enligt nationalupplagans vanliga principer, men har emellertid placerats i textvolymens kommentardel (ss. 370–375). Samtliga registrerade censurändringar, även sådana som Sg sanktionerat (61:22, 132:4, 135:35, 136:36), avvisas i SV. Däremot accepteras den i U 1 tillagda fotnoten (se nedan 61:25).

Sid- och radhänvisningar ges först till SV, därefter till MS.

Ändringar i originalmanuskriptet

103:30 / 158: 6 e »Kulturkärleken»: *eller den rena kärleken* str (blyerts)

118:30 / 174: 6 e »drag.»: *Vid hans likkista skedde försoning mellan Lyceum och Gymnasium, och sångöfningarne leddes på Gymnasii lokal af Oskar Torssell från Lyceum samt Georg Göthe från Gymnasium. Kunglig Sekter Pauli hade skrifvit nya verser till Tonernas vågor och Conny Burman anförde körerna*. str (blåkrita)

131:30 / 193: 7 e »föreställningen om»: *förfärliga sjukdomar, nattliga slagsmål, polis och kurhuset* ä t *nattliga slagsmål, polis och förfärliga sjukdomar* (bläck av annan typ än Sgs; blyertsbock i marg.) (jfr dok. nr 20:5)

132: 4 / 193:20 e »förbi ett»: *horhus* ä t *jungfruhus* (bläck) (jfr dok. nr 20:5)

135: 3 / 197: 1 e »mer.»: *Han sade sjelf ofta så: en gång flugan fes och så dog hon*. str (blåkrita; blyertsbock i marg.)

135:35 / 198: 9 e »sådant;»: *som diktare var han en banal småstadspoet jembördig med många Stockholmskontorister*. str (blåkrita; blyertsbock i marg.)

136:36 / 200: 4 e »lever.»: *Det slette stycket, som Georg Brandes kallar det hade ingen betydelse* ä t *Stycket hade föröfrigt ingen betydelse* (blåkrita; *föröfrigt* tillagt med bläck över raden, blyertsbock i marg.)

Ändringar i första upplagan

Den nedan 61:25 registrerade fotnoten som lades till i U 1 på uppmaning av Bonnier är på sätt och vis också en censurändring, även om den sannolikt är skriven av Sg (se kommentaren i textvol. s. 353). Avsikten med den var att mildra den förväntade kritiken hos de läsare som chockerades av diskussionen om och beskrivningen av onanin i boken. Noten togs ej med i U 2.

Sid- och radhänvisningar ges till SV. Först citeras MS, därefter U 1.

61: 9 alla menniskor / många menniskor

61:22 följde. Leken, eller hvad man skall kalla det, bedrefs på en öppen ångbåtsbrygga midt i solskenet. Någon / följde. Någon

61:25 hemlighet af det. / hemlighet af det *). [– – –] *) Det ofvan påpekade, i skolorna både förut och senare ofta förekommande oskicket hade just vid denna tidpunkt väckt uppseende och föranledt undersökningar samt till och med offentligt omtalande i pressen. (Jemför längre fram sid. 218.)

Beskrivning av originalmanuskriptet till det icke medtagna förordet till Tjänstekvinnans son

Originalmanuskriptet (MS) till förordet med rubriken »Interview:» (Bonniers förlagsarkiv), som etablerats i textvolymen efter nationalupplagans vanliga principer (s. 370 ff.), ligger i ett omslag – ett vikt ark Lessebo Bikupa nr 1 med 1920 i vattenstämpeln – med påskriften »Strindberg ~~Bonnier~~ / ~~Diverse~~ 1886 / FÖRORD, EJ TRYCKT». Orden »Bonnier» och »Diverse» har strukits.

MS består av tre ark av tunt rutat papper vikta till 6 blad (ca 13,5 × 21,5 cm). Texten har skrivits med blått bläck på papperets båda sidor, sammanlagt 11 sidor text (sista sidan är blank). Paginering har gjorts med blåkrita på varannan sida: 1–6.

Ett avslutningstecken har ursprungligen stått efter »för jag har mitt hufvud för mig.». Det har överstrukits, två meningar har tillagts och nytt avslutningstecken utsatts (se dok. nr 20:6). Ett frågetecken med blyerts i vänstermarginalen vid uppgiften att Luther »var misstänkt för att ha venerisk sjukdom» (p. 3 [s. 5], SV 372:18) härstammar med säkerhet från förlaget.

Beskrivning av originalmanuskripten till Förord och Efterskrift till andra upplagan av Tjänstekvinnans son

Originalmanuskripten (MS) till förordet och efterskriften, som författades 1909, publicerades i andra upplagan (U 2) av *Tjänstekvinnans son* samma år, fanns bland Sgs efterlämnade papper som skänktes av arvingarna till Nordiska museet där det förvarades 1915–22. Därefter deponerades materialet i KB där det nu förvaras (SgNM 6:15,2 resp. 6:15,3).

Originalmanuskriptet (MS) med rubriken »Förord / till / Tjensteqvinnans Son.», som etablerats i textvolymen enligt nationalupplagans vanliga redigeringsprinciper (s. 376 f.), består av två blad Manilla (ca 22 × 36 cm). Texten är skriven med bläck på bladens ena sida. Märken efter sättarens fingrar förekommer. (Jfr dok. nr 20:7.)

Längst ned på första bladet har titlarna »Han och Hon» och »Le Plaidoyer d'un Fou» strukits i fotnoten, och som en följd har i U 2 manuskriptets formulering »De 6 första delarne» ändras till »De första delarne». I U 2 ströks även meningen »De två sista Karantänmästaren och Ensam tillhöra nya seklet och afsluta detta sjelfbiografiska sammelverk», medan orden »i det skick» ändrades till »i nästan det skick». I SV bibehålls MS:s formuleringar.

Originalmanuskriptet (MS) med rubriken »Efterskrift.» är skrivet med bläck på ena sidan av ett blad Lessebo Post (22 × 28 cm). Texten har etablerats efter nationalupplagans vanliga redigeringsprinciper (SV s. 378).

På rectosidans rad 15 f. är »Jag begär ingen nåd, ty jag har dömt mig sjelf!» överrankat. De följande två meningarna har strukits med annan strykningsteknik: »Denna historia om en menniska, som var barn af sin tid, må vara lärorik att läsa, men i synnerhet som afskräckande exempel. Författarens ståndpunkt är i denna del deistens, socialistens och Darwinistens, kanske materialistens också, läror dem Förf. lemnat, men som han haft nytta af att gå igenom och pröfva.»

På bladets versosida har Sg skrivit med blåpenna: »Efterskrift».

Förarbeten

Av de förarbeten till *Tjänstekvinnans son* som rimligen funnits har mycket litet bevarats.

I KB (SgNM 6:15,1) finns ett folioblad (Manilla) med utkast till förordet till U 2 på bladets ena sida, med rubriken »Förord / till / Tjensteqvinnans Son.». (Jfr dok. nr 20:8.)

Ändringar i andra upplagan

Först förtecknas de ändringar Sg gjort i det bevarade ändringsexemplaret av U 1 (Bonniers förlagsarkiv; jfr ovan s. 10), därefter övriga skillnader mellan U 1 och U 2 vilka bedömts härstamma från Sg. En del smärre ändringar av interpunktionen och några andra detaljer har införts i ändringsexemplaret av annan hand och registreras ej. Två av ändringarna som registrerats nedan (28:12 och 26:25) har införts i SV.

Strindbergs ändringar 1908 i ett exemplar av första upplagan

Sid- och radhänvisningar ges till SV. Först citeras U 1, därefter ändringsexemplaret.

28:12 den vackre kungen, som bär vackra välvilliga drag / den vackra kungen som bär välvilliga drag [*ändringen har införts i SV*]
28:38 kronprinsen! / kronprinsen! (Karl XV sedermera.)
30:17 föda, men dit / föda; dock dit
31:18 väskan slog / väskan dunkade
32:38 Denna slutade / Denna lärare slutade
48: 7 för vaktparaden / förer vaktparaden
50:19 Men han / Men läraren
50:22 det sade han / det sades
61: 9 många menniskor / troligen alla människor
77: 6 märkte sig / såg sig
78:30 Det slog / Der slog

Skillnader mellan första och andra upplagan

Sid- och radhänvisningar ges till SV. Först citeras U 1, därefter U 2.

10:31 men han måste / ehuru han måste
22:14 Oskars / Oskar I:s
26:25 maskor / maskar [*ändringen har införts i SV*]

61:25 hemlighet af det *). [*fotnot*] *) Det ofvan påpekade, i skolorna både förut och senare ofta förekommande oskicket hade just vid denna tidpunkt väckt uppseende och föranledt undersökningar samt till och med offentligt omtalande i pressen. (Jemför längre fram sid. 218.) / hemlighet af det.

72:11 tidens låga föreställningssätt / tidens föreställningssätt

98:29 ginvägen öfver dimissionsexamen till himlen / ginvägen till himlen

99: 6 Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. / Evangeliska fosterlandsstiftelsen.* [*fotnot*] * En annan synpunkt på denna yttring af andligt lif kan läsas i Blå boken!

135: 2 Fritz sedan aldrig i lifvet skref en rad mer. / Fritz sedan icke skref en rad vers mer förrän 1868. (Se nedan!)

135:27 två band dikter / dikter

135:28 Topelius och Nyblom. / Topelius.

135:30 yngling. / yngling. [*därefter centrerad asterisk, som markerar textavbrott, och nytt stycke*]

135:30 Nyblom var tarflig som poet, men spelade en viss rol som målsman för estetiken, dels genom sina bref från Italien till Illustrerad Tidning, dels genom sina föreläsningar för fruntimmer på Börsen. Nyblom var icke sund realist ännu i sina föreläsningar utan antikdyrkare eller något sådant. / [*utgår*]

136:12 Svaga sidan / Svaga sidan (?) [*i ett av sina brev rapporterar Albert Bonnier (5/6 1886), att Knut Almlöf aldrig spelat i Den svaga sidan, som Sg uppger då han berättar om barndomens teaterminnen; tydligen blev Sg osäker, ty i U 2 har ett parentetiskt frågetecken infogats efter detta påstående; emellertid hade Sg rätt, vilket framgår av Georg Nordensvans Svensk teater och svenska skådespelare (II, 1918, s. 186*]

136:28 Blanches, hvilken slutligen nedsjönk till en Operakällarens kotteriskald. / Blanches.

136:30 Hedberg, som med pamfletten Fyra år vid landsortsteatern väckte en förarglig uppmärksamhet och sedan i Sändebref till teaterdirektören Stedingk framkallade en mera skämtsam än allvarlig uppmaning att förestå teaterns elevskola, räddade sig från total solnedgång genom Bröllopet på

Ulfåsa, som blef populärt och öfverglänste Vermländingarne och Engelbrekt. Bröllopet är dödt, men Södermans marsch lefver. Stycket hade för öfrigt ingen betydelse i Johans eller någon samtidas utveckling. Det var ett skuggspel, ihåligt som en operatext, och bars upp af damerna, som der fingo ett rökoffer i stor medeltidsstil. Den underkufvade mannen knotade visserligen och ville icke känna igen sig i Bengt Lagman, men det var inte så noga / [*utgår*]

148:27 En vacker dag / En vacker morgon

155:31 på misstankar / med sina misstankar

161:22 Det var kostligt att det skedde mitt emot Betlehemskyrkan. / [*utgår*]

164:23 En menniska utan religion är ett fä, stod det i gamla abc-boken. Nu, när man upptäckt att fäna äro de mest religiösa och att den som har vetande icke behöfver religion, så blir religionens gagnande verksamhet betydligt reducerad / [*ersatt med två rader tankstreck*]

Textens placering i Samlade Verk i förhållande till originalmanuskriptet

Vid jämförelsen avses genomgående översta raden på respektive SV-sida.

Sida i SV	*Sida i MS*	87	131
9	1	90	135
12	7	93	140
15	14	96	146
18	20	99	150
21	25	102	155
24	31	105	160
27	34	108	163 b (Inskj.)
30	40	111	163
33	44	114	167
36	51	117	171
39	56	120	175
43	62	123	179
45	67	126	184
48	71	129	189
51	76	132	193
54	81	135	196
57	86	138	202
60	91	141	207
63	96	144	211
66	101	147	214
69	106	150	219
72	110	153	224
75	114	156	228
78	119	159	232
81	123	162	236
84	127	165	241

JÄSNINGSTIDEN

Textläget

Sgs bevarade originalmanuskript (MS) har använts som *bastext* vid etableringen av *Jäsningstiden* i SV (Bonniers förlagsarkiv). I MS finns inkluderat Sgs uppsats om Hakon Jarl från 1871. MS, inklusive uppsatsen, tjänade som förlaga vid tryckningen 1886 av första upplagan (U 1). Första upplagan har fungerat som *komplementtext* i SV. De ändringar av censurkaraktär som införts i första upplagan avvisas genomgående i SV (se vidare nedan s. 89).

Textsituationen är vad gäller Hakon Jarl-uppsatsen svårbedömd (uppsatsen återges i SV ss. 305–326). MS till uppsatsen rekvirerade Sg i ett brev till brodern Axel 15/4 1886 (Brev 5, s. 311) och vidarebefordrade det senare till Bonniers, sannolikt med direktiv om citatkontroller och normaliseringar av interpunktionen. Något brev till förlaget med det innehållet finns visserligen inte bevarat, men Albert Bonnier meddelar i ett brev 9/9 1886 att citaten har jämförts med den danska upplagan av Hakon Jarl i Kungliga biblioteket. I Bonniers förlagsarkiv finns också en avskrift av Sgs uppsats. Avskriften (A), som ej har använts i textetableringen, beskrivs nedan s. 81.

När avsnittet trycktes i U 1 verkställde alltså förlaget en genomgripande revision av interpunktionen. I MS arbetar Sg med den utrerade tankstreckstekniken som man bl.a. återfinner i samtida brev och i den ofullbordade skärgårdsromanen från 70-talets början, *En berättelse från Stockholms skärgård* (SV 2, ss. 7–32). Cirka 500 av dessa tankstreck eliminerades i U 1, och meningsbyggnaden i övrigt lades på en mera regelmässig nivå. Vidare rättades några felaktigheter samt kontrollerades och i förekommande fall justerades citaten (se textvol. s. 358). Det finns anledning tro, att Sg själv tagit initiativet till förlagets omarbetning (jfr ovan); i varje fall har han sanktionerat den. Han läste korrektur på de ark av *Jäsningstiden* i vilka Hakon Jarl ingår och har inte reagerat i sin korrespondens med förlaget. Det förtjänar nämnas att Sg själv hade företagit eller låtit företa en liknande omarbetning i normaliserande riktning innan han 1871 inlämnade sin uppsats, i avskrift, som akademiskt prov till professor Carl Rupert Nyblom (se nedan s. 81). Vid etableringen av Hakon Jarl-texten i SV har U 1 i princip följts med avseende på interpunktionen. Ett antal för Sg karakteristiska utropstecken har dock bibehållits på ställen där U 1 infört punkt, kommatecken eller kolon (SV 305:18, 307:18, 307:37,

310:4, 315:4, 318:23). På raden 306:35 har frågetecken – enligt MS – införts i stället för utropstecken. En del kvarstående felaktigheter rörande stavning och interpunktion i citaten från Baggesen och Oehlenschläger har rättats. (Det kan påpekas att John Landquist i SS 18, s. 426, valt att citera en annan redaktion av Oehlenschlägers text än den som Sg och förlaget utgått ifrån. Om de olika textvarianterna se Hakon Jarl Hin Rige. Textkritisk paralleludgave ved C.M. Rosenberg, 1928. Liksom i SS används i Baggesen-citaten i SV, s. 314 f., streckade rader för att markera uteslutningar i förlagans text.)

Upplagor på svenska

Första upplagan (U 1) av *Jäsningstiden. En själs utvecklingshistoria (1867–1872)* (282 s., 12,5 × 7,5 cm), trycktes i Stockholm av Alb. Bonniers boktryckeri och utkom under perioden 23/9–29/9 1886 på Albert Bonniers förlag i Stockholm (jfr dok. nr 20:9). Priset var 3,50 kr. Upplagan var densamma som för *Tjänstekvinnans son*, 4 250 exemplar, varav 3 200 häftades genast och ytterligare 350 i oktober. De sista exemplaren häftades först i september 1899. (Anders Ollfors, August Strindberg i bibliografisk och bibliofil belysning, s. 55 f.) Korrespondensen med förlaget visar att Sg med säkerhet läst korrektur på ark 1–3 och ark 10–12 (t.o.m. SV 215:6 och fr.o.m. 303:1), däremot inte på ark 4–9 (jfr SV 20, kommentaren s. 357 f.).

Andra upplagan (U 2) av *Jäsningstiden* trycktes i Stockholm av Alb. Bonniers boktryckeri och utgavs som enkronasbok (205 s., 14 × 8 cm) av Albert Bonniers förlag under perioden 30/9–6/10 1909. Det framgår av ett brevuttalande av Sg att han inte läste korrektur på U 2 (se Brev 18, s. 8). U 2 utsändes 1909 i två nya emissioner och 1911 i ytterligare en emission; dessa betecknas av förlaget som andra, tredje och fjärde upplagorna, men det rör sig alltså om omtryck från samma trycksats av U 2 (benämningen »upplaga» som används i »Tillkomst och mottagande» s. 376 om dessa emissioner är alltså inte korrekt; jfr »Förteckning över errata» nedan s. 95). Ändringar mellan dessa emissioner förekommer endast i bakre omslagets text.

Upplagor på andra språk

Tyska

Den första tyska översättningen av *Jäsningstiden* har anonym översättare och inga uppgifter om auktorisation, även om Frida Uhl tycks ha spelat en viss roll vid förhandlingar med förlaget (se Brev 9, ss. 219, 227). Den utkom under titeln *Die Vergangenheit eines Thoren* i Berlin 1894 och utgavs av Verlag des Bibliographischen Bureaus i tre delar (även *Tjänstekvinnans son* och *I Röda rummet* ingår). Titeln förklaras av att förlaget året innan hade utgivit Sgs *Le Plaidoyer d'un fou* som i Tyskland döpts till *Die Beichte eines Thoren*. Sg anknöt själv till namnet på den tyska översättningen, när han i februari 1895 erbjöd Albert Langen en fransk version som skulle heta »Le Passé d'un Fou». Förslaget accepterades inte. (Brev 10, s. 384 f.)

Emil Scherings tyska översättning av *Jäsningstiden*, som var auktoriserad av Sg, utkom 1909 under titeln *Der Sohn einer Magd. Entwicklungsgeschichte einer Seele 1849–1871 von Johan August Strindberg* (tillsammans med översättningen av *Tjänstekvinnans son; Jäsningstiden* följde som kapitel 11–22) i serien Strindbergs Werke. Deutsche Gesamtausgabe unter Mitwirkung von Emil Schering als Übersetzer vom Dichter selbst veranstaltet. München & Leipzig: Müller. Abteilung (4) Lebensgeschichte: Bd. 1. Tre upplagor utgavs 1909, fjärde–sjätte upplagorna utgavs 1912.

Scherings översättning utelämnar en rad av de dokument som Sg anför, i *Jäsningstiden* hela Hakon Jarl-uppsatsen (jfr ovan s. 11).

Ryska

I Ryssland publicerades *V goru*, förkortad översättning V. Firsov, Russkij vestnik (S:t Petersburg) 1893: 224–225, 1894: 231–232.

Utgivarens egna ändringar

Sid- och radhänvisningar ges till SV. Först citeras SV, därefter MS. Om U 1 avviker från MS citeras även U 1.

207:30 Vi. / Wi. [*U 1: vi?*]

231:16 var oskön / voro osköna

241: 3 Rémond de St. Albine / Raymond de St. Albine [*U 1: Raymond de St. Albin*]

251:12 högre synpunkter eller bättre vetande / högre synpunkter och bättre vetande [*U 1: högre synpunkter*]

288:30 medveten om / medveten af [*U 1: på det klara med*]

314:35 Kiøbenhavn / København [*U 1: Kjøbenhavn*]

315: 9 Som / Dom [*U 1: Du*]

325:33 bankrutt / bankroute [*U 1: bankrutta*]

Ändringar i första upplagan som införts i Samlade Verk

Sid- och radhänvisningar ges till SV. Först citeras U 1, därefter MS.

169: 1 JÄSNINGSTIDEN / Sturm und Drang.
172:12 krossa / slå ut
172:16 privilegierad / privilegierade
174: 1 för öfrigt / nämligen
174:17 tio år / flera år
175: 4 Karl X:s / Carl X^{S}
175: 4 Karl XII:s / Carl XII^{S}
175:31 hatade / hade
175:35 Johan. [*nytt stycke*] Det var / Johan. Det var
176:33 han och Fritz / kamraterna
177:19 sig, under / sig och under
178:25 en annan / Philip
178:31 den andre / Philip
179: 8 bort vara / bort varit
182:15 samlif / samlif med
182:21 Bland dem / Der ibland
183:38 löfskogslinier / löfskogskonturer
184: 7 den / småstaden
184:10 Det oupphörliga / De oupphörliga
184:18 Tegnér och Linné / Tegnér och Berzelius, och Upländingarne med Linné
185:14 ej uttalet / ej det
186:20 uppge / uppe
186:34 del lyxkultur / del av lyxkultur
187:21 trä / träd
187:38 en ståndpunkt, som anses låg / en ansedd låg ståndpunkt
192: 2 samvetsfriheten / rättskänslan
192:35 då hade han / då han
197:29 inser den / inse den

198:37 ju ändå gifvit honom mycket / lett mot honom soligt och lekande

192: 2 rättskänslan / samvetsfriheten [*ändringen i U 1 är föranledd av ett påpekande från Hjalmar Branting; jfr Sgs svarsbrev till denne 28/8 1886*]

202: 6 koksens / kokesens

205: 5 men vid / vid

206:18 henne / oss

208:33 Edison / Darwin, Läkaren, Edison

210:18 kyssa fötterna på / belacka

210:19 för att han skall göra dem påminta / derför att han företräder dem

210:19 hunsa den stackars satan / skratta åt den arma skälmen

210:37 otvifvelaktig / otvifvelaktigt

211: 7 högsta modet / den stora smaken

211: 8 knappt mer / icke mer

211:10 dess heligaste / de heligaste

211:11 skaffat religionen och den sanna moralen någon dålig upprättelse / öfvat någon låg hämd på religionen och den sanna moralen

211:13 personer / person

213: 4 ökades / tilltog

213:13 rätta stunden / rättan tid

215:22 till ett / till 1

215:25 klockan fyra / klockan 4

219: 7 han, och slog / han, slog

221:24 nödsakade / nödsakadt

226:15 Karl XV:s / Carl XV^{S}

227:16 Karl XIII:s / Carl XIII^{S}

228: 5 Karl XII:s-dagen / Carl XII^{S} dagen

228:11 framåt / fram

229:38 ett viljans / en viljans

231:23 utan att betala / utan betala

235:19 apotekarens sak / apotekarens

238:27 måste han / måste

239:38 antyder / antyda

240:30 Dramaturgie / Dramaturgi

241:11 Sin / Hans

241:14 Karl XIII:s / Carl XIII[S]

244:13 daggen / dagen

244:34 och sherry / i Scherry

244:36 passagerarna / passagerna

246: 7 fan. [*nytt stycke*] Och nu / fan. Och nu

247:23 och jag ber / och ber

249:16 Åt dem som / Åt de som

249:33 och han var / och var

252:19 erfarenheter / erfarenheten

252:21 scenen / sceen

256:30 i det tysta / i tysta

259:13 medan han låg / liggande

262:29 friheten / frihetens

265:25 ha fått / få fått

268:12 Af den / För den

270:24 till sig sjelf och / till sjelf, och

271:25 skulle göra / skulle

272:35 Dessa / Men dessa

275:10 lefvat upp / upplefvat

275:19 »De väldiga Sveriges kungar, / De sitta i kyrkans kor, / Och somliga sjunga Kristus, / Men andra blota åt Thor.» / »De väldiga Sverges kungar, De sitta i kyrkans kor, Och somliga sjunga Kristus men andra blota åt Thor.»

276:32 annan än / annan

280:12 han har stora / han stora

285:14 slutet af en / slutet af

287:12 en ny belysning / en belysning

288:17 följdsatser / följsatser

289:19 Blanchs / Blanches

290:27 allmänhet / allmän

293:15 blef / blefo

293:22 med andra / mellan andra
294:19 senare / förre
296: 2 till hvilket / i hvilket
298: 2 och af / och att af
305:26 Sankt / Snt
308: 2 ett och annat / ett annat
309: 8 senare / sednare
311:18 Sanct Hans Aften-Spil / Sanct Hansaftenspil
312:21 senare / sednare
312:28 hans / sin
312:34 23 / 24
312:35 Sanct Hans Aften-Spil / Snt Hans Aftenspil
312:36 27 / 28
313: 1 71:sta / 72 dra
313:15 nuvarande / n.v.
313:17 framstälde / framställdes
313:36 på långt när / på långt
314: 6 ei / ej
314:10 hugger / hygger
314:11 jeg / jag
314:11 Hugget / Hygget
314:11 ubarmhiertig / ubarmhjertigt
314:18 Høit / Højt
314:30 dig det – / Dig – det
314:31 Ludlams Hule / Ludlamshule
314:34 Hin / Hiin
315:27 Ludlams Hule / Ludlamshule
317:31 i stället för / i st. f.
317:34 jäsa / gäsa
319: 9 senare / sednare
319:10 liberalism / liberalism som dock
319:11 Heine / Heyne

320: 6 heliga / hel
320: 6 Te Deum / Te Deum eller ens några präster
321:22 Skallagrimssons / Skallegrimssons
321:23 Jomsvikingasagan / Natu- och Laxdölinga sagorne
324: 2 feiler / fejler
324: 8 sidste / siste
324: 9 Løvte / Løfte
324:16 Hielmbusk / Hjelmbusk
325: 7 bättra / bättre
327: 7 A. / B.
328:21 hade Johan rest / då Johan rest
329: 4 han under / han nu under
332: 8 är en af / är af
332:16 i modern / modren
334:18 utilitarismen / utilismen
334:21 om att han / att få veta det han
336:11 ibland / stundom
336:25 studentkårens / Studentföreningens

Ändringar i första upplagan som ej införts i Samlade Verk

I förteckningen registreras inte de tankstreck som genomgående införts i U 1 framför eller omkring sägesatser (se ovan s. 17).

Sid- och radhänvisningar ges till SV. Först citeras MS, därefter U 1.

171:19 30 / trettio
171:24 likasom / liksom
172:10 föraktliga / föraktfulla
172:28 likasom / liksom
172:29 utan ålder / utan efter ålder
173: 9 lumpet döma / lumpet att döma
173:11 vidhöll / stod på sig
174:22 Litteraturens / och litteraturens
175: 6 himlastorm- / himlastorms-
175:12 kakes / katkes
175:20 uppsökte / upptäckte
175:21 stuckit i / stuckit in i
175:29 hemma / kommo
175:29 tider började / tider och började
176: 5 utfyllas / utfyllda
176:11 byråer / byråar
176:21 ungkarlspraktik under hvilken han kom i beröring med väl hundra glädjeflickor aldrig en enda som / ungkarlspraktik aldrig en enda glädjeflicka, som
176:23 tjensteflickor / tjenstflickor
177: 7 söka oss / besöka oss
177: 9 Ah / Åh
177:16 kammarherrn. Man drack / kammarherrn. [*nytt stycke*] Man drack
177:18 droska och Johan med Fritz / droska; Johan och Fritz
177:29 Brunkeberg / Brunkebergstorg
177:30 ingenting. – / ingenting.

178: 9 v. X ville / v. X. vill

178:31 djefvel / djefvul

178:35 otillfredsställd. – / otillfredsställd.

180: 1 lett. »Stig upp / lett. [*nytt stycke*] »Stig upp

180:11 låtom / låt

180:18 löpning / hela löpningen

180:37 spelbord – Fritz [*SV: spelbord. – Fritz*] / spelbord. [*nytt stycke*] Fritz

181: 9 i qväll. – Johan följde [*SV: i kväll.* [nytt stycke] *Johan följde*] / i qväll. Johan följde

181:10 motsträfvigt. Der var säkra / motsträfvigt. [*nytt stycke*] Det var säkra

181:26 kom sig. Deras så / kom sig. [*nytt stycke*] Deras så

181:33 naturer ville / naturer, som ville

182: 8 så frös / då frös

182:23 var endast känd / var känd

182:24 flera dåliga poem / flera poem

182:26 icke finna hvarken / hvarken finna

182:28 Det liknade / Den liknade

183: 3 grundlagarne. – / grundlagarne.

183: 6 de gamla satserna / den gamla satsen

183:14 Derföre / Derför

183:36 blef han / han blef

184: 5 varit verkligen / verkligen varit

184: 5 landbyn / landtbyn

184:14 rangsjuka / rangsjukan

185:20 finns / funnits

185:27 bröd. Han hade / bröd. [*nytt stycke*] Han hade

185:33 likasom / liksom

185:34 som angåfvo / hvilka angåfvo

186:19 är en / också är

187:21 hafra / hafre

187:22 ut, då jernet / ut; jernet

187:22 redan är / är redan

187:34 icke tala ens / icke lära sig tala ens

187:37 Duger ej der tala / Här duger ej att tala

188:29 dess / hans

188:31 dess / sitt

190: 4 – Är / Är

190:15 i Berlin de / de i Berlin

190:22 Och / Alla

191: 7 Nå då / Nå så

191:10 upp och anmälde / upp, anmälde

191:21 barn från / barn som från

191:21 i en yngre / i yngre

192:31 resultat / resultatet

192:38 kakesen / katkesen

194:38 kakestimman / katkestimmen

196:21 var salen först / först var salen

197:13 lyx i den / lyx; och deraf den

197:20 ingen / inga

198: 4 i allmänhet / relatift

198:18 slåss och / slåss eller

199:19 Ryck ner dem! / Ryck ner oss! [*ändringen i U 1 är initierad av Hjalmar Branting i ett brev besvarat av Sg 28/8 1886*]

199:33 blef / blir

200: 3 att nu hålla / att hålla

200:24 upphörandet / upphörande

202:21 innehöll ju / innehöll

202:32 utbyta / taga i utbyte

202:38 likasom / liksom

203: 5 som renheten / som om renheten

203:26 fönster / fönstret

204:14 sa / sade

206:15 ej. – / ej.

206:26 hufvet / hufvudet

206:29 ha vi / ha de
206:35 hufvet / hufvudet
207:13 skämdes fråga / skämdes att fråga
207:16 lif! Han klädde / lif! [*nytt stycke*] Han klädde
209: 1 vid denna tid tycktes / tycktes vid denna tid
209:33 slags / slag
210: 2 salmiaksspiritus / salmiak-spiritus
210: 5 seger / segrar
210: 6 den / dem
211:31 – Vill / Vill
211:32 avpassadt / anpassadt
212: 7 naturnödvändighet / nödvändighet
212: 9 stämplad / stämpladt
213:25 tvångskakes / tvångskatkes
214:15 sanningsökande / sanningssökande
214:25 gjorde sammansvärjningar mot / hyste frimodiga åsigter om
215:12 förstånd vid / förstånd med
215:13 tillsammans och ett / tillsammans ett
215:30 en kran / kran
216: 1 träffas utan familjens polisuppsikt / träffas
216:22 eller ett par / eller par
216:23 intryck. De som / intryck. [*nytt stycke*] De som
216:24 borgarena / borgarne
216:29 Borgarena / Borgarne
217: 8 deras lärdom / sin lärdom
218:10 Att frukta / Frukta
218:12 att hata / hata
219:11 verlden. – / verlden.
219:18 presterståndet / presteståndet
219:34 välgörenhet. – / välgörenhet.
221: 7 kakes / katkes
221: 9 2 tusen / två tusen

221:20 där humanitet / då humanitet
221:26 Alla landets / Landets alla
222: 3 Utan / Vara utan
222: 6 erbjudes / erbjudas
222:17 och han älskar / och älskar
222:25 derföre / derför
222:38 något man / något vad man
223:20 läsa dem igenom / läsa
223:24 måste. Värre var / måste. [*nytt stycke*] Värre var
223:34 allt, och som / allt, som
224: 1 politik, religion / politik och religion
226: 4 industrins grundvalar / industriens grundval
226:16 uttryck åt / uttryck för
226:18 krigarrykte / krigsrykte
226:22 sångarne / sångare
226:27 läktaren / läktarne
226:31 mer / mera
226:36 sadelmunderingar. – / sadelmunderingar.
227: 4 ut. – / ut.
227:24 Der var / Det var
227:28 andra deruppe / andra
227:30 ha kanske / kanske ha
228: 2 leta honom / leta efter honom
229: 6 något der / något, som
229: 7 Detta / Det
229:13 när de / då de
229:14 törnade de / törnade de ihop
230: 6 nödvändiga / nödiga
230: 7 tre / två
230: 8 åtföljas af tre nya / efterföljas af nya
230:23 anatomiska och fysiologiska / anatomiska
230:24 amanuens. Det var / amanuens. [*nytt stycke*] Det var

231: 3 historia. Men så / historia? [*nytt stycke*] Men så
231:11 – Det / »Det
231:11 vid, / vid,»
231:14 natursvärmerier, / natursvärmerier och
233:31 hans / sitt
234: 8 kakesen / katkesen
235: 6 så skall / då skall
237:25 derigenom / deri
238: 5 sa / sade
238:34 naturligtvis! – / naturligtvis.
239:10 med andras / i andras
239:14 så ofta återuppståndna / lika ofta återuppståndna
239:17 lösgjorda / lösgjorts
239:17 förbrödrade / förbrödrats
239:17 en alla / *en* alla
239:18 upplösta / upplösts
239:18 glömmande / glömma de
241:18 fingerna / fingrarna
241:32 deras manövrer / sina manövrer
241:33 mödor att / mödor för att
242:13 saknande / saknade
242:15 kakeskristen / katkeskristen
242:19 sitt. – / sitt.
243: 9 slaget / slagets
244:24 ini / inne i
245:16 akterdäcket / akterdäck
246: 2 hatten. – / hatten.
246: 3 hufvudet. – / hufvudet.
246: 4 lös. – / lös.
246: 5 ut på / ut öfver
246:11 missaktning. – / missaktning.
246:35 Och utbrott / Utbrott

246:38 sig ett / sig som ett
247: 9 hatt. – / hatt.
247:13 gråhatt / grå hatt
247:14 skickat gossen ner med den / tillsagt gossen
247:15 läggas in i / lägga in den i
247:19 ni se / ni ej se
247:24 motsträfvigt. – / motsträfvigt.
248: 2 lipa / röra en gubbe
248:21 åtog sig / åtog sig det
249: 3 Hemkommen väl / Väl hemkommen
249:20 var på / var med på
249:22 ej det / det ej
251: 9 angrepp? Men vid / [*nytt stycke*] Men vid
251:10 en obildad landsortsaktör / en f.d. landsortsaktör
251:11 som hvarken antydde högre synpunkter eller bättre vetande / som föga antydde högre synpunkter
252: 8 Ravenna. – Att / Ravenna. Att
253: 3 icke. – / icke.
255: 5 honom. Herrarne hade / honom. [*nytt stycke*] Herrarne hade
256:35 gömd / förklarad
257: 2 att kläda sig tillsammans med statister, der det söps bränvin och icke hölls snyggt / der det söps bränvin och icke hölls snyggt, att kläda sig tillsammans med statister
257: 9 han då / han så
257:17 månar / månader
257:19 bara engagemang / bara om engagemang
257:22 suto / sutto
257:23 suto / sutto
257:29 sig. – / sig.
257:30 tanken. – / tanken.
257:31 de väldiga / det väldiga
257:32 ansigtsdragen / ansigtet

257:33 bordet. – / bordet.
258: 2 tämjt / tämt
258:19 elevskolan och vänta. – / elevskolan.
258:19 han ej. – / han ej.
259: 7 månar till och då / månader till och så
259:20 hufvet / hufvudet
260: 5 vers. – / vers.
260: 6 inte / icke
261: 6 i en / i
261:20 gud som / gud och
261:25 styra / styre
261:27 drifvas / drifva
262:21 grand, – / grand,
262:25 bildning, vid hvilka tillfällen Johan alltid var frestad fråga huru han hade panna att sitta som styresman vid en bildningsanstalt. [*jfr »Förteckning över errata» nedan s. 95*] / bildning.
263:32 gudabilden / gudsbilden
263:37 sufflörluckan / sufflörsluckan
264: 1 Förtjenade / Förtjente
267:22 en lyrisk / lyrisk
267:24 voro / äro
267:34 från Kristus, munkens moral / från munkmoralen
268:21 bygges / bygger
268:35 bara! – / bara!
268:35 Bara! – Och för / [*nytt stycke*] Och för
269:27 begråter / besjunger
270:18 förbudet / förebudet
270:19 okända i Sverige / okända
271:19 ackordens aand [*SV: akkordens aand*] / »akkordens aand»
273: 3 ljudar / ljuder
273:19 familjestockar / familjestocken
273:19 platser / några platser

273:24 lagt / förlagt
273:30 som han / dit han
274:16 ateister, / ateister och
274:17 Darwin / *Darwin*
274:33 idealiskt / idealistiskt
275: 6 Runa / *Runa*
275:27 Heine / för Heine
275:37 Thurs, improvisatören / Thurs
276:31 likasom / liksom
277:30 marmorn / marmor
278:20 Nej – Johan / Nej, Johan
278:27 sa / sade
278:33 sexa med / sexa och
280:31 ett ansedt lägre / ett som lägre ansedt
281:14 sanningar. Det var / sanningar. [*nytt stycke*] Det var
281:26 ner / ned
281:31 L. / Ljunggren
281:34 Omöjligt! – / Omöjligt!
282: 9 Par Bricole / Par Bricoll
282:17 och när / att när
282:19 här handlas / det här handlar
283: 2 icke / ej
283:20 då var / nu var
285:19 likasom / liksom
285:21 samtid. Johan hade / samtid. [*nytt stycke*] Johan hade
286: 3 också väl / väl också
286: 4 likasom / liksom
286: 9 såsom / som
286:21 stånd. Johan hade / stånd. [*nytt stycke*] Johan hade
286:31 vackra. Vidare slets / vackra. [*nytt stycke*] Vidare slets
286:33 kifvades / kifvade
287: 9 Georg Brandes / *Georg Brandes*

288:11 yrkande / yttrande

288:12 problem under debatt / *problem under debatt*

288:19 uttalad / uttaget

288:26 sjelfbiografin / sjelfbiografi

290:11 ej lät / lät ej

290:16 poeterna / presterna

290:23 ner / nere

290:30 skrifbordet / skrifvandet

290:36 ertappat / ha ertappat

293:12 dagtingningar / dagtinganden

294:22 (öfverenskommelsen). Alla som icke kommit fram i lifvet ha stannat bakefter emedan de varit moraliska. / (öfverenskommelsen).

294:30 orättvisa / af orättvisa

294:33 fel. Det var / fel. [*nytt stycke*] Det var

295: 3 han ej / att han ej

295:14 Sören Aaby Kierkegaard / *Sören Aaby Kierkegaard*

295:31 ändamål. – / ändamål.

296:11 talen / tal

296:18 »Valget» / »Valet»

296:31 någons / någon

296:33 än få / än att få

297: 5 lidandet som njutning i Estetikerns bref / i estetikerns bref lidandet som njutning

297:31 Antingen – Eller / *Antingen-eller*

297:32 Både – Och! / *Både-och!*

297:38 Skulle / *Skulle*

298: 1 antingen – eller / *Antingen-eller*

298: 2 kristna. Längre / kristna. [*nytt stycke*] Längre

298: 5 satt /satte

298: 6 så måste / måste

298: 9 gå /att gå

298:28 snille! Ingen / snille! [*nytt stycke*] Ingen

299:16 att tala / tala
299:29 rymder. [*nytt stycke*] Förbundet / rymder. Förbundet
300:31 Zerrissenheit / *Zerrissenheit*
300:33 var hemtad / hemtad
301:32 död! – / död!
301:38 komma i en / komma in i en
302: 4 vindsgolfvet. – / vindsgolfvet.
304:18 att jag går / mig att gå
304:19 jag fordrar / *jag* fordrar
305:19 Hörpå /Hör på
306: 1 Kanaster / knaster
306: 8 ned / ner
306:10 regndroppar / regndropparne
306:29 slog / slår
306:35 Hvarföre / Hvarför
306:35 först? [*nytt stycke*] Jag tror / först! Jag tror
307:13 26 / tjugusex
307:14 Hvarföre / Hvarför
307:21 Hvarföre / Hvarför
307:30 vet Du / vet att du
308: 5 här icke / icke här
308:12 kongadömet / kungadömet
308:26 råhet och hårdhet / hårdhet och grymhet
308:34 Hur / Huru
308:37 icke kan / kan icke
309:30 sanna / samma
310: 4 en garde!! / *en garde!*
310:17 månan / månen
310:19 recipe / recept
310:38 då allt / så allt
311: 9 sjelfve / sjelfva
311:38 København / Köpenhamn

313:14 år 1860 / 1860
315: 2 följande / följande vers
315:11 hvarföre / hvarför
315:34 konster / känslor
316:34 »Molnen» / Molnen
316:35 kanske gjort / hade kanske gjort
317: 9 Hvarföre / Hvarför
317:18 ynglingåldern / ynglingaåldern
317:19 ynglingåldern / ynglingaåldern
317:23 horisontalt / horisontelt
318:22 skall ut och äta / skall äta
318:26 aldrahelst / allrahelst
319: 6 eljest / eljes
319:32 Hakon sig / sig Hakon
320:22 munkasång / munksång
323: 6 då är / så är
323:18 ändock / endast
323:37 början af femte / femte
325: 5 den förstör / det förstör
325:38 kommit? Jo, han / kommit? [*nytt stycke*] Jo, han
326:13 knappt / knappast
327:18 dag / tid
327:21 passade / passar
327:27 höfligt / häftigt
327:32 artisterna. – / artisterna.
327:34 kakesläsningen / katkesläsningen
328:15 om Ålderdomen / »Om ålderdomen»
329:17 foro in till / foro till
329:24 vintrens / vinterns
330: 4 få ett rum / få rum
330:36 under en tid / en tid
331:18 ut när / ut då

332:10 som är ett / som ett

332:13 maskin? I pjesen / maskin? [*nytt stycke*] I pjesen

333: 5 men detta / men äfven detta

333: 6 karga /kärfva

333:23 kungagunst / konungagunst

333:31 intryck. – / intryck.

333:34 led. – / led.

333:38 ner / ned

334: 1 utbetalningen. – / utbetalningen.

334:25 öfverarbete / öfveransträngning

334:27 föreföll icke / föreföll honom icke

335:26 kungen / konungen

336:14 på handen på / på hand på

336:22 under scen / under en scen

338: 5 att han / att *han*

338: 6 han just / just han

338: 7 ej som / ej såsom

338:28 på honom / för honom

338:32 han så / han då

339:19 utanför. – / utanför.

339:21 djup nedslagen / djupt, nedslagen

340:38 skulle kunna / kunna

341: 5 honing / honung

Beskrivning av originalmanuskriptet

MS till *Jäsningstiden* består av sammanlagt 205 blad (Bonniers förlagsarkiv); dels 188 halva folioblad (ca 19 × 22,5 cm), varav 3 opaginerade och 185 paginerade med vikt högermarginal (ca 5–6 cm); dels av en inskjutning – Sgs uppsats om Hakon Jarl från 1871 – bestående av 17 blad folio (ca 23,5 × 36 cm).

Texten i det huvudsakliga MS är skriven på bladens ena sida med numera mörkt brunaktigt bläck. MS har varit limmat i ryggen, men limningen har numera till stor del upplösts. Hakar och siffermarkeringar som anger sidor i U 1 samt anteckningar om stilsort klargör att MS använts vid sättningen.

Pagineringen i det huvudsakliga MS är 1–165 och 181–200. På p. 165 har Sg angivit att »(Bilagan)», dvs. uppsatsen om Hakon Jarl, skall inplaceras; och med anteckningen »(166–180)» har han angivit dess beräknade omfång (jfr dok. nr 20:12).

Det första av de tre opaginerade blad som inleder MS är Sgs smutstitelsida med titeln »Sturm und Drang. / (En Själs utvecklingshistoria 1867–72 –)». Titeln »Sturm und Drang» har strukits med rödpenna. Ovanför det strukna har en annan hand än Sgs med rödkrita skrivit »Jäsningstiden», vilket understrukits med blyerts, och under Sgs underrubrik »(En Själs utvecklingshistoria 1867–72 –)» har man på förlaget med blåpenna tillagt »af / August Strindberg». Det andra av de opaginerade bladen är Sgs titelsida med texten: »Tjensteqvinnans Son. / Sturm und Drang. / af / August Strindberg. / Albert Bonniers Förlag / Stockholm. 1886.» Det tredje av de opaginerade bladen är Sgs innehållsförteckning, med sidhänvisningar till U 1 tillagda av annan hand. (Jfr dok. nr 20:10) Kapitelnumreringen i MS har blivit felaktig från och med femte kapitlet, »Huruledes Han blir Aristokrat», som Sg betecknat som »Cap IV.» Där och fortsättningsvis i MS har beteckningarna rättats med blåkrita.

Flera olika papperssorter är representerade i MS. Sg har till stor del utnyttjat baksidor av blad som han redan tidigare använt för olika ändamål. I förra delen av MS uppträder företrädesvis Lessebo Bikupa nr 2 med 1884 i vattenstämpeln men även i några fall årtalen 1880 och 1881. De blad som upptar pp. 34 och 35 har vattenstämpeln HOWARD. I senare delen av MS dominerar papper med beteckningarna $^{B}_{K}{}^{F}$ eller RIVES i vattenstämpeln. Papperet är av god kvalitet men flera rivningsskador förekommer och MS befinner sig i ganska dåligt skick, delvis kanske på grund av att

bladen är återanvända. Två blad i MS har ett avvikande format: p. 108 (12,5 × 23,5 cm); p. 109 utgörs av en smal remsa (5,5 × 23,5 cm), som med lack fästs vid det undre bladet.

Den del av MS som upptar uppsatsen om Hakon Jarl består av 17 blad folio (23,5 × 36 cm), paginerade 1–17 med rödpenna; bladen har vikt marginal (ca 6 cm). Texten i denna del av MS är skriven med svart bläck på bladens båda sidor. Papperet är gult och har vattenstämpel bestående av horisontella linjer; här och var finns revor. Bladen, som saknar rubrik, inleds med orden »Från A. till B.» (p. 1; jfr SV 305:13); rubriken återfinns i huvuddelen av MS (p. 165): »Hakon Jarl / eller / Idealism och Realism. / (1871)». På det sista bladet har en bit rivits av i nedre vänstra hörnet, varför slutordet, »Oehlenschläger», på versosidan bortfallit. Detta har tillskrivits av Sg med mindre stil. Bladen har varit limmade i ryggen men limningen har släppt. Åtskilliga märken av sättarens fingrar samt noteringar angående stilsort visar att MS har använts vid sättningen av U 1.

På p. 1 har Sg gjort två anteckningar med bläck i övre högra hörnet (frågetecknet i årtalet är Sgs eget): »(Min afhandling för Cum laude i Fil kand. 187?)» och därunder med mörkare bläck: »(22 trycksidor!)». Den första anteckningen är överstruken med blåkrita, den andra med blyerts.

Markeringar i originalmanuskriptet

I MS finns olika typer av markeringar som kan tillskrivas förlaget, dels hakar med blåkrita på ställen där ny rad skall införas i U 1 (pp. 4, 9, 10, 11 – jfr ovan s. 77), dels blyertsbockar och/eller blyertsfrågetecken i marginalen, ibland kombinerade med understrykningar i texten på ställen där Sgs formuleringar förefallit Albert Bonnier eller manuskriptgranskaren Hjalmar Branting olämpliga eller tvivelaktiga.

Markeringar av detta slag finns på följande ställen:

p. 16:25 (SV 182:23): »endast» understruket, bock i marginalen;

p. 17:1 (SV 182:24): »dåliga» inringat, frågetecken och bock i marginalen;

p. 20:12 (SV 184:37): »förfallna» understruket, bock i marginalen;

p. 22:23 (SV 186:35): struken blyertsbock i marginalen vid det avsnitt som handlar om »Tyska Schweiz» (anknyter tydligen till den diskussion som fördes mellan Branting och Sg om textstället i fråga, se Brev 6, s. 54 f.);

p. 29:11 (SV 192:2): »rättskänslan» understruket, frågetecken och bock i marginalen, ordet ändrat till »samvetsfriheten» i U 1;

p. 38:10 (SV 198:15): »genomskådade» understruket, frågetecken och bock i marginalen;

p. 41:27 (SV 201:9): vid »stinka frivilligt och bullersamt» bock i marginalen;

p. 43:23 (SV 202:27): vid den mening som börjar »Boccaccio synes ha» frågetecken i marginalen;

p. 44:6 (SV 202:38): vid »nu sådde han sin vildhafra» frågetecken i marginalen;

p. 48:27 (SV 207:8): »Han hade tagit henne …» satt inom parentes, frågetecken i marginalen;

p. 52:12 (SV 210:2): vid »Karlar som svimma» etc. bock i marginalen;

p. 56:14 (SV 213:24): vid »Hvad man var liberal den tiden!» bock i marginalen;

p. 59:1 (SV 216:1): »utan familjens polisuppsigt» satt inom parentes, bock i marginalen;

p. 106:14 (SV 256:35): »gömd» understruket, frågetecken i marginalen;

p. 155:2 (SV 297:7): vid »otillfredsställd könsdrift» etc. bock i marginalen;

p. 156:9 (SV 298:7): »vanvettet Kristus» understruket, frågetecken och bock i marginlen;

p. 183:5 (SV 328:6): vid »underornad» bock under ordet och i marginalen.

En blyertshake framför raden »Der bomma de för den sunda naturen» etc. (p. 52:25, SV 210:16) har möjligen samband med de ändringar i de följande Schiller-citaten som sannolikt gjordes på förlaget och infördes i U 1. De har accepterats i SV – se 210:18, 210:19 och 211:7–211:13 i »Ändringar i första upplagan som införts i Samlade Verk» ovan s. 60.

Citatet ur Björnsons Maria Stuart (p. 104, SV 254 f.) har inte utskrivits i MS av Sg, som i marginalen hänvisar till källan: »(Citat ur första scenens första akten Maria Stuart)». I den lucka som lämnats i MS har därefter citatets början och slut införts med Albert Bonniers piktur, varefter hela citatet trycktes i U 1.

Uppsatsen om Hakon Jarl saknar rubrik. På p. 1 har Sg gjort två anteckningar med bläck i övre högra hörnet (se ovan s. 78). Namnet »Tenier», som förekommer tre gånger på samma sida (p. 1), har med blyerts rättats till »Teniers», sannolikt av annan hand (jfr dok. nr 20:13). Två blyertsbockar har utsatts i marginalen: dels på p. 2 vid »jag har gråtit

med Balder» etc. (SV 307:5), dels på p. 11 vid »skönliteratur af tvetydigt slag» etc. (SV 318:11).

Texter och anteckningar på versosidorna i originalmanuskriptet

Följande texter eller anteckningar finns på baksidorna till MS:

1. Det på franska skrivna manuskriptet till *Måsarne* (ingående i *Fabler*, SV 18) med titeln *La Mouette est chargée d'une mission scientifique pour étudier la question des femmes*. Texten som har rättelser med rött bläck av annan hand återfinns på 45 blad, här grupperade efter textsammanhanget: 120, 117, 119, 116, 118, 115, 129, 122, 123, 121, 126, 128, 127, 125, 132, 130, 131, 129, 136, 134, 135, 133, 138, 140, 137, 139, 144, 142, 143, 141, 148, 146, 147, 145, 150, 152, 149, 151, 154, 156, 153, 155, 199, opag. nr 3 [innehållsförteckning], 200.

2. Brottstycken av det på franska skrivna manuskriptet till novellen *Brödet* (i *Giftas II*, SV 16). Texten, däribland slutet, finns på 9 blad: 198, opag. nr 2 [titelsida], 197, opag. nr 1 [smutstitelsida], 159, 157, 158, 162, 161.

3. Början av det på franska skrivna manuskriptet till novellen *Höst* (i *Giftas II*, SV 16). Texten finns på 10 blad: 184, 186, 165, 182, 183, 185, 187, 189, 188, 190.

4. Början på en uppsats med titeln *Den Litterära Reaktionen i Sverge* / *Efter 1865* (i SV 18). 3 sidor, paginerade 1–3 på baksidorna av blad 195, 194, 193. Texten skiljer sig helt från den uppsats med samma huvudrubrik som publicerades i Tilskueren i maj 1886 och senare i *Tryckt och otryckt III* 1891.

5. Början på en berättelse med titeln *Faderskärlek*, tydligen avsedd att ingå i samlingen av fabler. Den finns på baksidan av blad 160, paginerad G 1).

På ytterligare ett antal blad finns korta anteckningar:

p. 32: *Auvergne*. / *Provence* / *Landes-Gironde-Garonne*. / *Bretagne*. / *Normandie* / *Touraine*. / *Picardie*. / *Ardennes*. / *Bourgogne*. / *Jura*.

p. 37: *Akt I* (lila bläck).

p. 34: *På Afstånd*.

p. 102: »Lucka» (med blyerts, av annan hand).

p. 164: rubriken *Propriété Individuelle*, med paginabeteckning H 1).

Avskrift av Hakon Jarl-uppsatsen

Förutom MS till Hakon Jarl-uppsatsen finns i Bonniers förlagsarkiv en reviderad och särskilt med avseende på interpunktionen kraftigt normaliserad avskrift (A) med rubriken »Estetiska bref / om / 'Hakon Jarl.'». Handstilen röjer att förutom Sg själv ytterligare en avskrivare medverkat. Som framgår av bl.a. marginalanteckningar av Carl Rupert Nyblom var det denna språkligt och stilistiskt tuktade version som inlämnades som akademiskt specimen. Den har inte utnyttjats vid textetableringen.

A består av 10 vikta helark (ca 21 × 34,5 cm efter vikning); de är paginerade »a.» till »i.» samt »k.» och lagda i ett omslag av samma papper: ganska tunn kvalitet utan vattenstämpel. Texten är skriven med numera svartbrunt bläck på bladens båda sidor. A bär inga spår av användning i sätteriet och har inte utnyttjats vid tryckningen av U 1.

Omslaget har rivningsskador och är fläckat. Under rubriken står följande latinska motto: »Solet Aristoteles quaerere pugnam in suis liberis atque hoc facit non temere et casu sed certa ratione atque consilio; nam labefactis alienorum opinionibus .....». Nedan till höger finns namnteckningen »J.A. Strindberg». Siffran »CLXXIII» har skrivits med blyerts i övre högra hörnet och därunder har noterats av annan hand och med annan blyertssort »Avskrift» (jfr dok. nr 20:14).

I början av A finns flerstädes frågetecken i marginalerna och understrykningar med blyerts, säkerligen missnöjesyttringar av Carl Rupert Nyblom, som också på ett ställe skrivit ordet »Bevis!» i kanten (vid en formulering om Shakespeare, SV 309:13–14). Nybloms anteckningar liksom de viktigaste av de många avvikelserna i avskriftens text har registrerats av Allan Hagsten (Den unge Strindberg II. Exkurser och noter, 1951, s. 152). Hagstens uppgift att avskriften skulle vara av Sgs hand (ibid. s. 152) är dock inte helt korrekt: som ovan påpekats har ytterligare en avskrivare medverkat. Det bör observeras att Sgs handstil tydligt ändrar karaktär i avskriften. I början bemödar han sig uppenbarligen om en mera prydlig piktur i detta akademiska specimen medan han i slutet skriver ungefär som i den första versionen av uppsatsen.

Ändringar i originalmanuskriptet

Här registreras först Sgs ändringar med bläck. Förteckningen upptar dels ändringar, inklusive strykningar och tillägg, omfattande minst tre ord, dels ändringar i kapitelrubrikerna. Därefter redovisas såsom »Ändringar gjorda av förlaget» de ändringar som införts i MS med blyerts eller blåpenna – dessa har genomgående bedömts vara ingrepp från förlagets sida – samt ett par ändringar med bläck som sannolikt tillhör Albert Bonnier. I SV har förlagets ändringar i MS avvisats (med undantag för 192:35, 299:23, 328:21).

Sid- och radhänvisningar ges först till SV, därefter till MS.

Strindbergs ändringar med bläck

172:19 / 3: 3 e »studenten.»: *Dessutom var studentgeisten nu högt uppdrifven efter sångartåget till Paris, der man gjort lycka och hemma helsats som återvändande segrare och triumfatorer.* tillagt

173:33 / 5: 1 e »kurserna.»: *Detta var ett slags högfärd hos Johan att icke ha något annat än sitt arbete att tacka för sin framkomst och hvad värre var han ansåg det omöjligt att bli genomskådad som krypare. Skulle icke en gammal professor genast förstå att han kröp för honom? Att han ville begagna honom. Att underordna sig öfverordnade var nemligen liktydigt med att krypa.* tillagt

175: 3 / 6:16 e »vanlig,»: *sedan den slags* ä t *och ofta*

176:18 / 8:16 e »ursinne.»: *De många som nu jemra sig öfver de prostituerades hårda öde tro att nöden och förförelsen äro de enda motiven. Johan fann deremot under sin långa ungkarlspraktik under hvilken han kom i beröring med väl hundra glädjeflickor aldrig en enda som var sentimental eller ville ändra bana. De hade valt den af smak, trifves bra och voro alla glada. De voro nästan alla tjensteflickor som lemnat sina platser, emedan de hade tråkigt; och förföraren talade de aldrig om annat än i egenskap af den förste, och någon skulle ju vara den förste. Att de skulle besigtigas tyckte*

de ej om, men beväringen besigtigas också. Huru mycket mer berättigad var då ej sanitetsåtgärden med qvinnorna som alstrat sjukdomen, hvilket männen ej gjort. tillagt

178:31 / 11:11 e »den andre»: *och så talade man inte om mannen mer* str

180: 3 / 13: 6 e »sig.»: *Maka åt dig du, så Förr* str

180: 4 / 13: 7 e »upp»: *och få ner* ä t *till*

180:14 / 13:19 e »kapital,»: *och det kallas att* str

181:11 / 14:27 e »kort.»: *Johan satt och såg på* str

185:11 / 20:24 e »ej»: *uttala Engelska språket* ä t *Engelska uttalet*

186:35 / 22:22 e »avskaffas»: *I vissa inre trak* str

188:14 / 24:20 e »produkt,»: *alltså en högre,* tillagt

188:33 / 25:14 e »själva!»: [nytt stycke] *Den som sagt att åskledaren var ett våld på naturen eller ett brott mot densamma, det var Mill, men icke Rousseau. Och det får Mill stå för. Och den som påstod att städernas byggnadssätt var natur, den har troligen vuxit upp med en blomkruka öfver öronen.* str

190: 2 / 27: 2 *Dernere igen* ä t *Der nere och der oppe*

190:11 / 27: 9 e »upphöra»: *af brist på officerare* tillagt

191: 1 / 28: 6 e »bekant»: *lärare vid ett läroverk* tillagt

192: 5 / 29:14 e »meddelades.»: *Denna klass var den sämsta och magistern skulle vara sträng.* tillagt

193: 6 / 30:23 e »tittade»: *på hvarandra* ä t *den ena på den andra*

193:15 / 31: 6 e »varandra.»: *– Tycker inte ni också att det här är idiotiskt? hade han på läpparne, men tog ingen konkretare form än i löjet.* tillagt

193:30 / 31:19 e »stolar»: *som om de skulle fotograferas* tillagt

196:21 / 35:20 e »2-tiden»: *var salen först utrymd* tillagt

197:28 / 37:15 e »dem,»: *och att dessa derför äro mera medgörliga?* tillagt

198: 7 / 38: 2 e »underverk»: *när de voro förtjenstfulla* tillagt

199:18 / 39:21 e »själv»: *Ingen lemnar sin ställning godvilligt derför bör underklassen ej vänta på att kungar eller öfverklass skola gå. Ryck ner dem! men alla på en gång!* tillagt

199:35 / 40: 8 e »såsom»: *kasernen är på väg att blifva* str

202:36 / 44: 4 e »madonna.»: [nytt stycke] *Men det förstod man icke då* str

204:10 / 45:16 e »En»: *dag då flickans namnsdag nalkades* ä t *afton då Johan satt och pratade med flickan*

204:20 / 45:22 e »lustigt.»: *Och det afsändes på namnsdagens morgon.* tillagt

205:13 / 46:22 e »kläderna.»: *Hvad skulle då galenskap vara? En återgång? Ja de finnas som anse djuret vara vansinnigt.* tillagt

206: 3 / 47:18 e »förlåtelse,»: *naturligtvis efter undfånget straff* str

206:31 / 48:16 e »också.»: *Men det var detsamma!* tillagt

207: 2 / 48:23 e »över.»: *Hon tyckte verserna va festliga!* tillagt

207:13 / 49: 3 e »natt!»: *Han skämdes fråga om de inte varit oroliga för honom. Men efter som de druckit punch och skrattat, så var det väl icke så allvarsamt! Inte en gång oroliga för hans lif!* tillagt

208:14 / 50: 6 e »depression»: *och vans eller vansinne* str

209: 4 / 51: 7 e »avlopp»: *Det ökade tvertom hans fonder af iakttagelser på barnen och lärarne.* tillagt

209:12 / 51:12 e »Salamis;»: *denna liflösa antikstudie* str

210:18 / 52:26 e »skål»: *(Gesundheit, äfven helsa)* tillagt

212: 6 / 54:25 e »sakerna,»: *detta utbrott af sund natur* tillagt

213:27 / 56:17 e »middan»: *på en qvart* tillagt

213:34 / 56:24 e »innantill»: *valda berättelser ur* tillagt

215: 5 / 58: 5 e »håll»: *och höra dem tala* tillagt

215:17 / 58:16 e »'annat'.»: [nytt stycke] *Både Johan och inspektören hade reformerat sig sjelfva, men icke fingo de derför reformera andra; det var bara spektakel af den som lofvat det.* tillagt

215:26 / 58:22 e »flickorna»: *och så läsa på sin examen in på natten efter tio timmars lektioner.* tillagt

216: 8 / 59: 8 e »omväxlande.»: *Men det var äfven två läger* str

216:13 / 59:13 e »utveckling»: *till rikt fritt lif* tillagt

217: 1 / 60: 4 e »tokar,»: *skrika som vildar* tillagt

217: 3 / 60: 6 e »kunde»: *vid mycket vänliga ögonblick* str

217: 7 / 60:10 e »formler,»: *deras skratt var bittert,* tillagt

226: 7 / 70:12 e »landet.»: *Arbetarne äro för detta bondpojkar* str

226:11 / 70:16 e »luften»: , *och en liten anledning skulle framkalla några blixtar om också blott af nicht.* tillagt

230:28 / 76:14 e »med»: *det unkna lappiga* tillagt

234:14 / 80:16 e »som»: *på sin tid* tillagt

236: 2 / 82:14 e »praktiken.»: *Det var detta* str

238:10 / 85: 5 e »September»: *och den Augusti* str

238:37 / 86: 5 e »sanningsägaren.»: *Och under läsningen af Schiller* str

244:26 / 92:27 e »sällskap»: *och en handtverksgesäll som slutit sig till* str

244:32 / 93: 6 e »bodbetjänter»: *och ett par skökor* tillagt

246:28 / 95:12 e »de»: *som slagit honom nyss* tillagt

248:22 / 97:18 e »Holländare»: *och som väcktes med en sup* tillagt

249:33 / 99: 6 e »själv,»: *och var sålunda icke en haj som de dernere* tillagt

252:12 / 101:13 e »kamp»: *som troligen icke var den första eller den sista på det rummet* tillagt

253:28 / 102:25 e »kulisserna.»: *Här alltså, på detta sonder* str

255:16 / 104:16 e »personligheten.»: *Det var högtidligt som fordom i kyrkan.* tillagt

266:12 / 118:12 e »tycken»: *eller gängse häfdvunna föreställningar?* tillagt

270:18 / 123:12 e »förbudet.»: *Han gör Sverge bekant med den danska och norska poesien som då voro nästan okända i Sverge, och han stiftar det litterära sällskap ur hvilket signaturerna utgingo.* tillagt

270:31 / 123:21 e »Sverige.»: *Den norska litteraturen* ä t *Det norska vinet*

272:23 / 126: 1 e »medeltidsformer.»: *Kom dertill en innerlig samfärdsel med England* str

272:28 / 126: 6 e »framdragen,»: *och der råder* tillagt

273:20 / 127: 8 e »varandra.»: [*Derf* str] *Hela den svenska fruntimmerslitteraturen är Norsk-norsk, med dess oförskämdt ideala kraf på mannen och* [*vidriga* str] *kelande med* [*qvinnan* str] *den* [*urartade dåliga* str] *bortskämda qvinnan;* [*Och* str] *flera unga* [*svenska* str] *författare ha infört norsk stil i svenska språket och en författarinna har slutligen lagt handlingen i Norge och låtit hjelten tala norska. Längre bör man icke gå!* tillagt (jfr dok. nr 20:11)

274:16 / 128: 4 e »naturvetenskapsmän.»: *Bland dem hörde han för första gången namnet Darwin och dennes läror, men det flög förbi honom som en hypotes som han ej lefvat sig till.* tillagt

274:22 / 128: 7 e »dödades.»: *Han kastade nu ner en tragedi om Erik XIV men den fann han dålig och brännde upp, ty sjelfkritiken hade nu vaknat och fordringarne vuxit.* tillagt

275:25 / 129: 9 e »formgranskare»: *samt förbundets administrator* tillagt

275:28 / 129:12 e »idealen»: *men mest Heine* tillagt

277:23 / 131:15 e »löfte»: *eller hade någon mening öfverhufvud* tillagt

280:30 / 135:13 e »kvinnan?»: *Och hvarför stannade Muhameds folk, som icke drucko vin, på ett ansedt lägre kulturstadium?* tillagt

280:32 / 135:13 e »inkommit»: *som dagligt näringsämne* tillagt

282:21 / 137:24 e »till»: *den otäcka gamla* tillagt

283: 5 / 138:14 e »dem»: *och teg sen med Bellman många år framåt* tillagt

283:28 / 139:11 e »omoraliska»: *som ändå är så lockande, så förföriskt* tillagt

283:34 / 139:16 e »ut,»: *När de icke känna något intimare medlidande med* str

284: 1 / 139:22 e »man»: *såsom sanna idealister* tillagt

284: 4 / 139:25 e »och»: *än en gång* ä t *nu*

284: 5 / 140: 1 e »Chloer,»: *och i kärlekens armar släcktes bränderna efter* str

284: 5 / 140: 2 e »bäddar»: *tändes Fröjas eldar, som Bellman skulle ha sagt.* str

285: 2 / 141: 2 *Böckerna* ä t *I Böckerna och På Tiljan*

285:29 / 142: 3 e »Oehlenschläger.» *Genom studiet af de Isländska sa* str

286:25 / 143: 1 e »och»: *dessa scener i* tillagt

287:38 / 144:22 e »omdöme.»: *Derför är det löjligt höra de ett herrskande parti, som fått sina omdömen häfdvunna förklara en mindretalsdomares omdömen ogiltiga såsom varande individuela, och så mycket orimligare som denne motståndare just beskylles utgå från personliga erfarenheter* str

290:38 / 148:21 e »teaterförfattaren,»: *hvilken ser sin egen pjes.* tillagt

293:12 / 150:10 e »avpassningar»: *dagtingningar med åsigter* tillagt

294: 5 / 151: 8 e »sant,»: *men det upprörde honom förfärligt.* tillagt

294:15 / 151:17 e »dumheter»: *och nödtvungna grymheter* tillagt

327:14 / 181:16 e »han.»: *Jag* [ä t *Han*] *vet det knappast* str

295:26 / 153: 5 e »viset!»: *Och föröfrigt Johan var icke någon njutningsdyrkare, hade tvertom gått åt askesen och sjelfplågeriet och en sådan egoistisk njutningslusta som A's var dessutom orimlig, emedan det lidande han förorsakade genom sina lustars tillfredsställande ovilkorligen måste ådraga honom lidanden och sålunda motverka hans ändamål.* tillagt

298: 5 / 156: 7 e »ingen,»: *i hvilket fall man troligen valt ingen.* tillagt

298:10 / 156:12 e »började»: *en kompromiss* ä t *ett kompromissförsök, då han fann arbete och pligt också höra under njutning och nöjet sjelft väl användt vara en pligt.*

305: 7 / 165: 8 e »även»: *i* ä t *ett litet bidrag till*

328: 2 / 183: 2 *Schlaraffenland och Eldorado* ä t *En Konungs Protégé*

328:22 / 183:19 e »hemkomsten»: *efter ett dygn* tillagt

328:26 / 183:21 e »du»: *säger åt* ä t *begär lof af*

330: 4 / 185:13 e »krona,»: *och utan att veta om han kunde få ett rum eller något att äta.* tillagt

330:11 / 185:18 e »och»: *de åto* ä t *bjöd honom på en*

330:26 / 186: 5 e »eller»: *ha de ett större jag* str

331:24 / 187:15 e »byrån.»: [nytt stycke] *Under det att* str

332:26 / 188:18 e »samtiden;»: *man har orätt i år men får rätt nästa år;* tillagt

332:36 / 188:27 e »ro.»: *Tviflet äter opp handlingskraften säger man? Men är det då bättre att handla utan att besinna och öfverväga handlingens följder. Djuret och vilden handla blindt lydande begär och drift, deruti liknande handlingens män!* tillagt

333:25 / 189:22 e »därnere,»: *derför att han* str

333:26 / 189:24 e »demagoger.»: *Tyranner hatade han, men denna kung var icke en tyrann.* tillagt

334:10 / 190:16 e »nu.»: [nytt stycke] *Sedan näfrätten delvis afskaffats fördes striden öfver på annat område, det så kallade andliga. Bland öfverklassens starkaste privilegier är utdelandet af socialt anseende, derför föres kriget numera med* str

335: 7 / 191:22 e »tenterade»: *vid termins slut* tillagt

335:11 / 191:25 e »afasi.»: [tillägg i marginalen har omformulerats, därefter strukits och ersatts med denna not:] *not: Fysiologien tillskrifver denna sjukdomsform skdor tillfogade venstra pannvindeln. Och Johan bar verkligen två ärr ofvanför venstra ögat: det ena efter ett yxhugg, det andra efter en sten mot hvilken han mycket illa slagit sig under en språngmarsch utför Observatoriibacken. Han ville äfven tillskrifva denna afasi en oöfvervinnerlig svårighet att hålla tal och tala fremmande språk.* tillagt

335:29 / 192:12 e »kronprinsarne»: *i så måtto* tillagt

335:33 / 192:14 e »högre»: *i andlig mening* tillagt

337:14 / 194:16 e »kejsardöme»: *med guds nåde* tillagt

338:37 / 196:18 e »uppryckningar»: *Men han fick äfven der se* str

341:15 / 199:25 e »fann»: *sig duglig för* str

Ändringar gjorda av förlaget

192:35 / 30:13 e »då»: *hade* tillagt över raden (blyerts) [ändringen har införts i SV]

222:38 / 66:10 e »något»: *hvad* tillagt över raden (blyerts)

242: 2 / 90: 2 e »Huruledes»: *Han blir Aristokrat* ä t *han blir aristokrat* (blyerts)

251:10 / 100: 9 e »sett en»: *obildad* ä t *f.d.* (blyerts; blyertskryss i marg.)

251:11 / 100:10 e »som»: *hvarken* ä t *föga* (blyerts)

259: 2 / 109: 2 e »blir»: *Författare* ä t *författare* (blyerts)

259: 7 / 109: 6 e »par»: *månar* ä t *månader* (blyerts)

259:20 / 110: 9 e »arbetar»: *hufvet* ä t *hufvudet*

262:25 / 114: 7 e »bildning,»: *vid hvilka tillfällen Johan alltid var frestad fråga huru han hade panna att sitta som styresman vid en bildningsanstalt.* str (blyerts)

299:23 / 158: 2 e »och»: *Thackery* ä t *Thackeray* (blyerts) [ändringen har införts i SV]

328:21 / 183:19 e »våren;»: *då* ä t *hade* (blyerts, blyertsbock i marg.) [ändringen har införts i SV]

Ändringar av censurkaraktär

Ändringar med censurkaraktär har gjorts av förlaget, dels i MS genom strykningar med blyerts, blåkrita eller bläck (en fullständig förteckning över strykningar, även sådana som icke har karaktär av censur, som förlaget gjort med dessa pennsorter i MS finns ovan s. 88), dels i U 1. Flertalet ändringar kan relateras till Albert Bonniers kritiska anmärkningar i samband med manuskriptgranskningen (se textvol. s. 356). Samtliga registrerade censurändringar, även en sådan som Sg sanktionerat (262:25), avvisas i SV.

Ändringar i originalmanuskriptet

Sid- och radhänvisningar ges först till SV, därefter till MS:

251:10 / 100: 9	e »sett en»: *obildad* ä t *f.d.* (blyerts; blyertskryss i marg.)
251:11 / 100:10	e »som»: *hvarken* ä t *föga* (blyerts)
262:25 / 114: 7	e »bildning,»: *vid hvilka tillfällen Johan alltid var frestad fråga huru han hade panna att sitta som styresman vid en bildningsanstalt.* str (blyerts)

Ändringar i första upplagan

Sid- och radhänvisningar ges till SV. Först citeras MS, därefter U 1:

176:21	ungkarlspraktik under hvilken han kom i beröring med väl hundra glädjeflickor aldrig en enda som / ungkarlspraktik aldrig en enda glädjeflicka, som
182:23	var endast känd / var känd
182:24	flera dåliga poem / flera poem
199:19	Ryck ner dem! / Ryck ner oss! [*ändringen är initierad av Hjalmar Branting i ett brev besvarat av Sg 28/8 1886*]
251:12	högre synpunkter eller bättre vetande / högre synpunkter [*jfr ovan 251:11*]

Förarbeten

Några omfattande förarbeten till *Jäsningstiden* är inte bevarade. I Mörnersamlingen i Örebro universitetsbibliotek finns några korta anteckningar på två kvartoblad (ca 21 × 28,5 cm) med $^{B}{}_{K}{}^{F}$ respektive RIVES i vattenstämpeln, vilka tycks ha beröring med detta verk:

På det första bladets ena sida står »Vid Universitetet.» (på den andra sidan står anteckningarna »Tjensteqvinnans Son. / Tredje Delen. / Litteratören.», vilka dock kan äga samband med *I Röda rummet*).

På det andra bladets ena sida står »Tjensteqvinnans Son. / Andra Delen / Studenten:»; på den andra sidan står »I Utlandet. / Köpenhamnsresan. / Första Parisresan. / Andra Parisresan. / Köln / Björnson Lie. / Schweitz. / Rivieran. / Chexbres. / Rochers de Naye / Génève. / Italien. / Tredje Parisresan / Grez.».

Textens placering i Samlade Verk i förhållande till originalmanuskriptet

Vid jämförelsen avses genomgående översta raden på respektive SV-sida.

Sida i SV	*Sida i MS*	249	98
171	1	252	101
174	5	255	104
177	8	258	108
180	13	261	112
183	17	264	116
186	21	267	119
189	25	270	122
192	29	273	126
195	33	276	129
198	37	279	133
201	41	282	137
204	45	285	141
207	48	288	145
210	52	291	148
213	55	294	151
216	59	297	154
219	62	300	163
222	65	303	163
225	68	306	1 recto
228	72	309	4 recto
231	76	312	6 verso
234	80	315	8 verso
237	83	318	10 verso
240	87	321	13 recto
243	91	324	15 verso
246	94	327	181

330	185	336	193
333	188	339	196

ERRATA

Förteckning över errata

Följande ändringar i etableringar och kommentarer skall införas i en eventuell andra tryckning av textvolymen:

		skall ändras till
107:20	“Du är missnöjd”	»Du är missnöjd»
162: 8	[*indrag*] Människans	[*ej indrag*] Människans
262:25	bildning vid	bildning, vid
265: 1	Kap. VII.	Kap. VIII.
310:33	“Hur skall	»Hur skall
310:34	omdöme»	omdöme»
310:35	“eller skall	»eller skall
310:35	döma?»	döma?»
316:33	“Molnen»	»Molnen»
353:30	323).	323.)
353:36	upplaga 2–6	andra upplagan liksom i senare emissioner av denna upplaga
354:37	upplaga 2–6	andra upplagan liksom i senare emissioner av denna upplaga
376: 6	Samma år utsändes upplaga 3–4; upplaga 5 kom 1910 och upplaga 6 1912.	Samma år utsändes upplaga 2 i två nya emissioner; ytterligare en emission kom 1910 och ännu en sådan 1912.
389:25	Klara Vattugränd, som numera är försvunnen genom tillkomsten av Esseltes hus	Klara Vattugränd
433:25	Meijerberg (1816–1913)	Meijerberg (1816–1903)
450:10	somrarna 1857–60 och 1869–71	åren 1857–60 och 1870–71
450:23	m.fl. som	m.fl., som
461:24	primæ	primae

DOKUMENT

Förteckning över faksimilerade dokument

Dok. nr 20:1. Titelsidan till första upplagan av *Tjänstekvinnans son*, 1886.

Dok. nr 20:2. Originalmanuskriptet till *Tjänstekvinnans son*, de tre första opaginerade bladen. (Bonniers förlagsarkiv.)

Dok. nr 20:3. Originalmanuskriptet till *Tjänstekvinnans son*, p. 131, med anvisning om »Inskjutning» till höger nedtill, samt första sidan i den första av de båda uppsatser från skolåren som Strindberg införde i *Tjänstekvinnans son*.

Dok. nr 20:4. Originalmanuskriptet till *Tjänstekvinnans son*, p. 147.

Dok. nr 20:5. Originalmanuskriptet till *Tjänstekvinnans son*, p. 193.

Dok. nr 20:6. Originalmanuskriptet till det icke medtagna förordet till *Tjänstekvinnans son*, »Interview:», p. 6 (slutet). (Bonniers förlagsarkiv.)

Dok. nr 20:7. Originalmanuskriptet till »Förord / till / Tjenstekvinnans Son» i den andra upplagan 1909 (2 blad; SgNM 6:15,2).

Dok. nr 20:8. Folioblad med utkast till förordet till den andra upplagan av *Tjänstekvinnans son* (1909) (SgNM 6:15,1).

Dok. nr 20:9. Omslag och titelsida till första upplagan av *Jäsningstiden*, 1886.

Dok. nr 20:10. Originalmanuskriptet till *Jäsningstiden*, de tre första opaginerade bladen. (Bonniers förlagsarkiv.)

Dok. nr 20:11. Originalmanuskriptet till *Jäsningstiden*, p. 127.

Dok. nr 20:12. Originalmanuskriptet till *Jäsningstiden*, p. 165, med instruktion om att uppsatsen om Hakon Jarl skall infogas.

Dok. nr 20:13. Strindbergs uppsats om Hakon Jarl, som fogades in i *Jäsningstiden* (p. 1). (Bonniers förlagsarkiv.)

Dok. nr 20:14. Omslaget till avskriften av Strindbergs uppsats om Hakon Jarl. (Bonniers förlagsarkiv.)

Flera av dokumenten har reproducerats från svartvita kopior, och på några av dem syns spår av hålslagning.

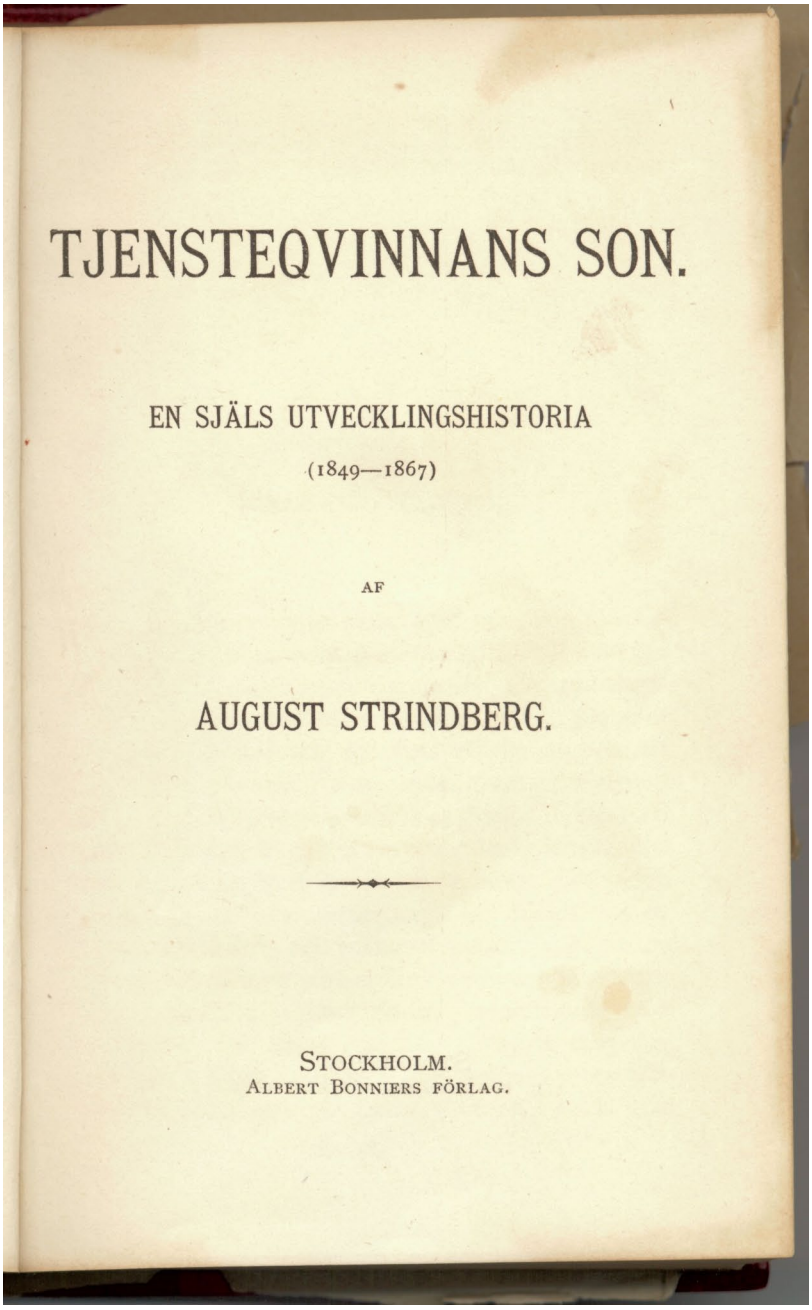

TJENSTEQVINNANS SON.

EN SJÄLS UTVECKLINGSHISTORIA

(1849—1867)

AF

AUGUST STRINDBERG.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Dok. nr 20:1. Titelsidan till första upplagan av *Tjänstekvinnans son*, 1886.

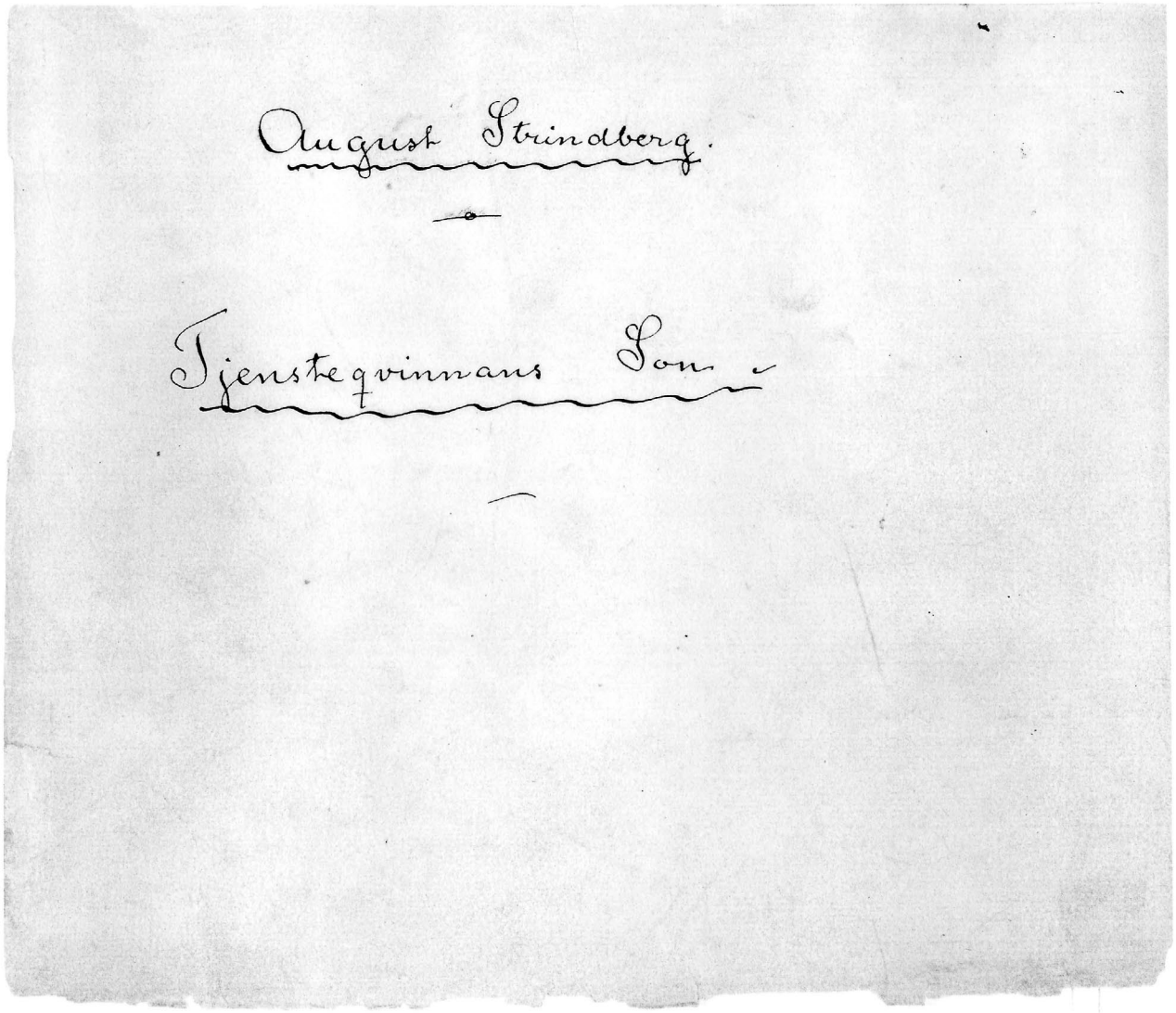

Dok. nr 20:2. Originalmanuskriptet till *Tjänstekvinnans son*, de tre första opaginerade bladen, med smutstitel, titel och (ändrad) undertitel. Det tredje bladet är Strindbergs innehållsförteckning, med ändringar och kompletteringar med blyerts av annan hand. (Bonniers förlagsarkiv.)

Tjensteqvinnans Son.

(En ~~[illegible]~~ Själs Utvecklingshistoria.)

II

(1849 – 1867.)

Innehåll:

Cap I	1. Rädd och Hungrig	1
II	2. Dressyren Bärjar.	35
III	3. Borta ifrån Hemmet.	48
IV	4. Beröring med Underklassen.	63
V	5. Med Öfverklassen.	94
VI	6. Kossets Skola.	117
VII	7. Första Kärleken.	147
VIII	8. Islossningen.	180
IX	9. Andras Bröd.	221
X	10. Karakteren och Ödet.	245

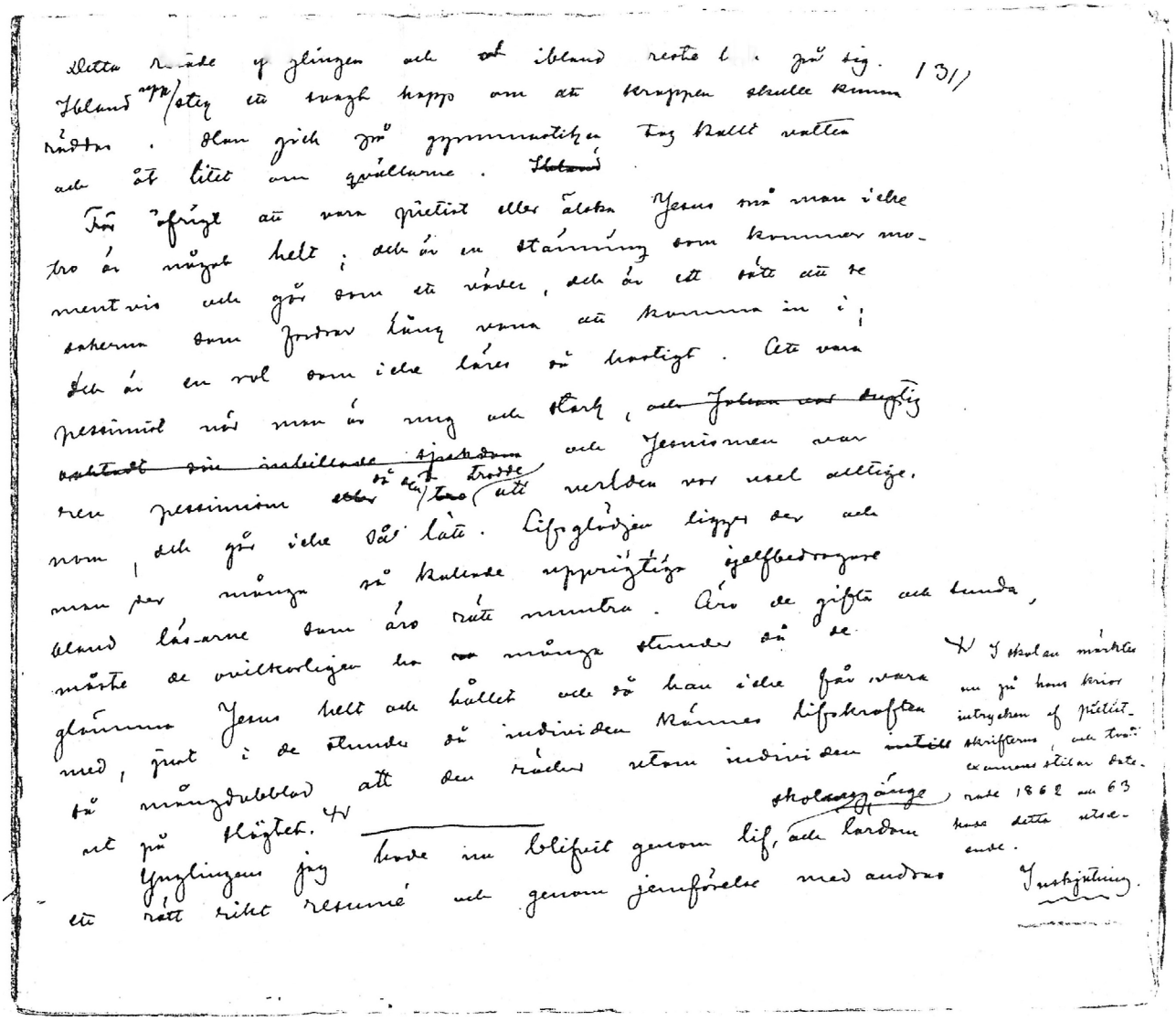

Dok. nr 20:3. Originalmanuskriptet till *Tjänstekvinnans son*, p. 131, med anvisning om »Inskjutning» till höger nedtill, samt första sidan i den första av de båda uppsatser från skolåren som Strindberg införde i *Tjänstekvinnans son*. Noteringen ovan till höger på uppsatsens första sida, »Inskjutning A) / sid 131», är gjord med röd penna.

En illa använd dag är för alltid förlorad.

Tiden är den dyrbaraste af alla de gåfvor, som Gud har gifvit oss; derföre skola vi använda den på ett sätt, som vis-ar, huru högt vi värdera denna gåfva. Vi skola använda hvarje dag, hvarje timma till något nyttigt ändamål; såväl för kroppen som själen, och icke förspilla den på ett onyttigt sätt.

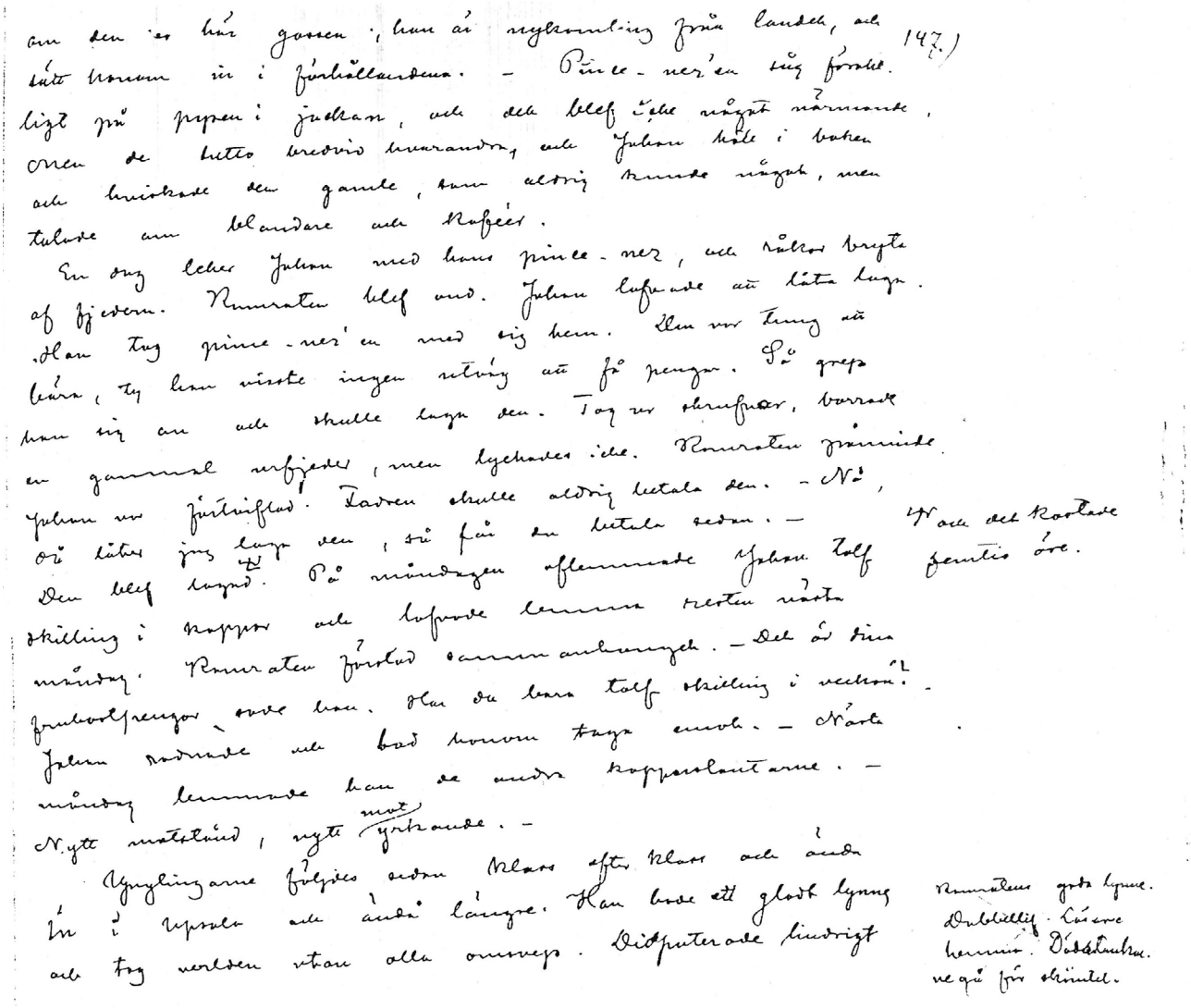

Dok. nr 20:4. Originalmanuskriptet till *Tjänstekvinnans son*, p. 147. Nedtill till höger har Strindberg gjort en planeringsanteckning, »Kamratens goda lynne. / Dubbellif. Lärare / hemma. Dödstankar- / ne gå för skämtet.», som han sedan överkorsat med blåkrita. (Jfr SV s. 97 rad 27–28.)

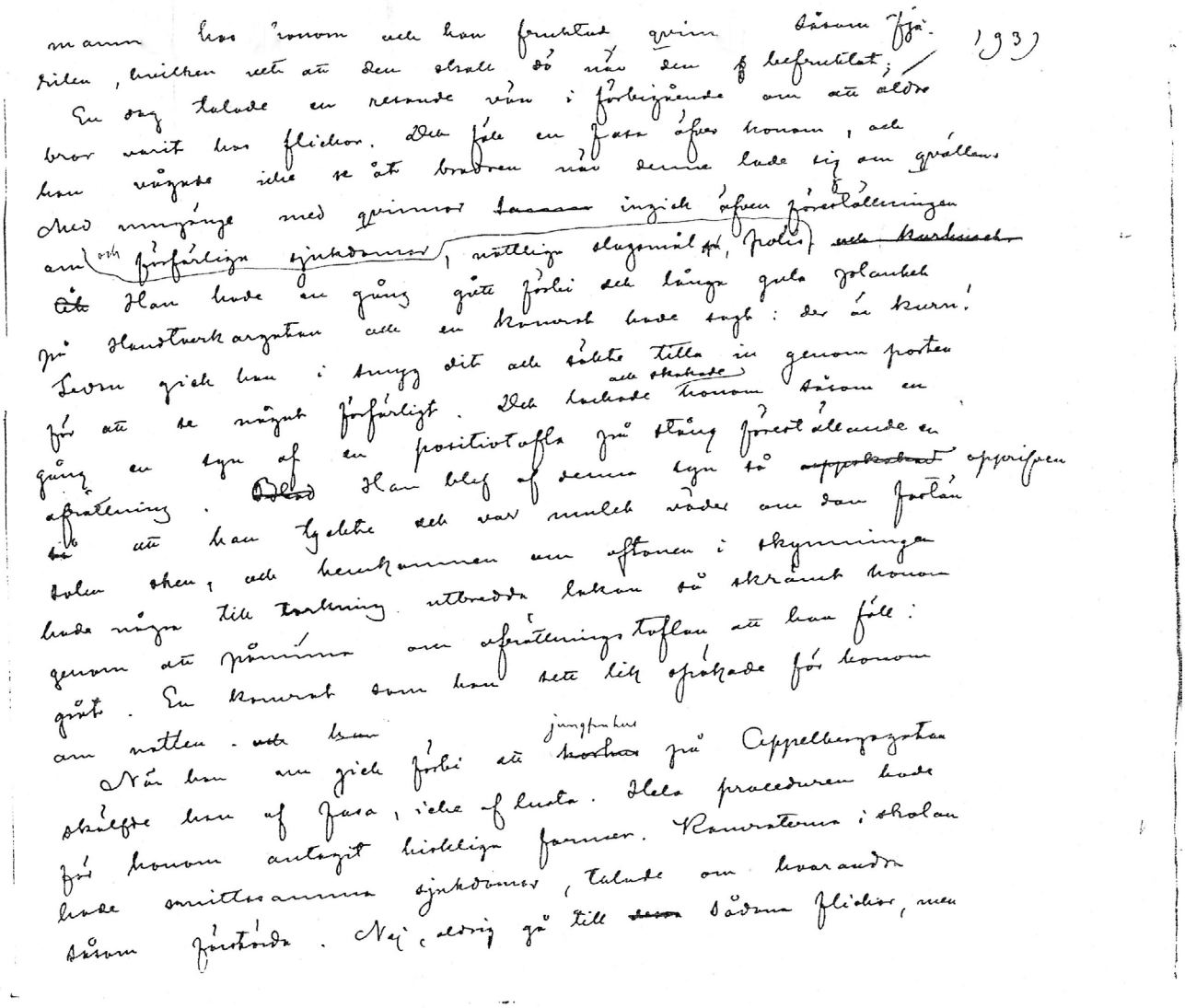

Dok. nr 20:5. Originalmanuskriptet till *Tjänstekvinnans son*, p. 193, med ändringar gjorda på förlaget. Ordet »kurhuset» (rad 7) har satts inom parentes med blyerts, en bock har ritats med blyerts i marginalen och »förfärliga sjukdomar, nattliga slagsmål, polis och kurhuset» har ändrats med bläck av annan typ än Strindbergs till »nattliga slagsmål, polis och förfärliga sjukdomar». Albert Bonnier har på rad 20 med bläck ändrat ordet »horhus» till »jungfruhus». (Jfr SV s. 131 f.)

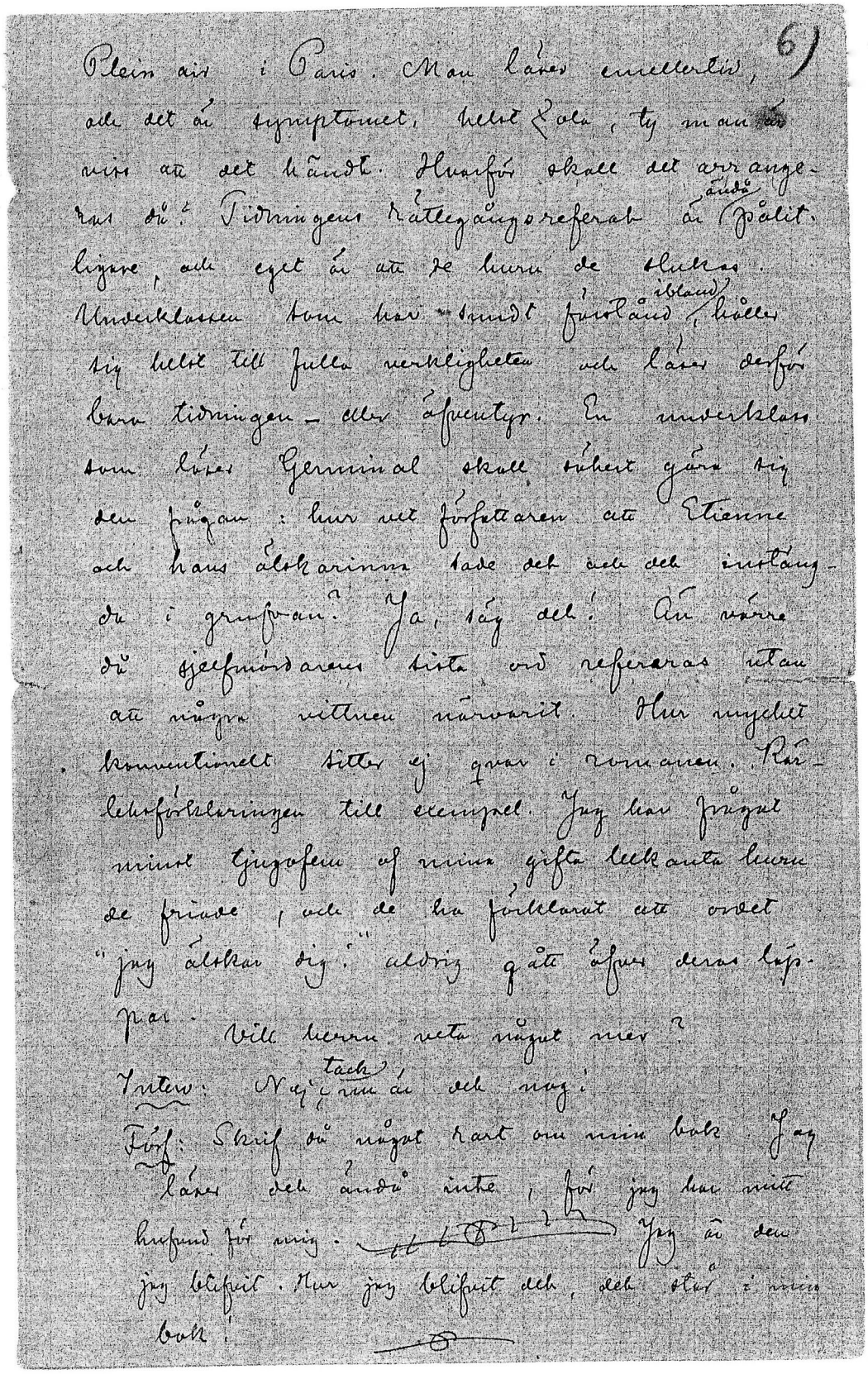

Dok. nr 20:6. Originalmanuskriptet till det icke medtagna förordet till *Tjänstekvinnans son*, »Interview:», p. 6 (slutet). Strindberg har först (rad 25) satt avslutningstecken efter »Jag läser det ändå inte, för jag har mitt hufvud för mig.», sedan strukit avslutningstecknet och tillagt »Jag är den jag blifvit. Hur jag blifvit det, det står i min bok.» och slutligen utsatt nytt avslutningstecken. (Bonniers förlagsarkiv.)

6:15,2
(2 bl)

1.)

Förord

till

Tjenstequinnans Son.

Detta är historien om ett 60-årigt menniskoöde. De 6 första delarne*) äro författade vid omkring 40 års ålder, och, som jag då trodde, inför döden, ty jag var trött, såg icke något ändamål mer med tillvaron, ansåg mig öfverflödig, bortkastad. Jag lefde nemligen då på den tröstlösa verldsåskådning, som en halft gudlös menniska eger, men ville dock göra upp bokslutet och öfverskåda ställningen, kanske fria mig från en del origtiga beskyllningar. Under arbetets gång upptäcker jag dock en viss plan och en afsigt med mitt brokiga lif, och jag återfick lusten att lefva, drifven mest af nyfikenhet att se hur det skulle gå och hvilket slut ett sådant lif skulle taga.

Jag lefde i fremmande land, glömd och glömmande, helt upptagen af naturvetenskaperna efter att ha lemnat författeriet, då med året 1896, jag råkar in i ett skede, som jag kallat Inferno, under hvilken titel den bok utkom 1897), som blef en vändpunkt i mitt lif. Legender 1898 fortsätter skildringarne af den ödelägyelse min person undergick och efter hvilken procedyr framsprang den våldsamma produktion, som sedan vidtog, och utgöt sig i dramer, dikter, romaner nästan utan tal. De två sista Karantänmästaren och Ensam tillhöra nya sektet och afsluta detta sjelfbiografiska sammelverk.

x

Det är många författartyper vi här råka, men hvar och en är ett adequat uttryck af sitt tidsskede, med dess sörelser, motrörelser, villforelser. Att nu sitta och stryka ut eller ändra hvad jag agillar och afskyr, vore ju att förfalska texten, derför utgifves urkunderna i det skick de tillkommit. Jag har nog frågat mig, om det är rätt att släppa ut

x) Tjenstequinnans Son, Jäsningstiden, I Röda Rummet, ~~Han och Hon~~, Författaren, Le Plaidoyer d'un Fou.

Dok. nr 20:7. Originalmanuskriptet till »Förord / till / Tjenstekvinnans Son» i den andra upplagan 1909 (2 blad; SgNM 6:15,2). I noten på p. 1 är »Han och Hon» och »Le Plaidoyer d'un Fou» strukna med annan penna. Övriga strykningar är gjorda med bläck av Strindberg.

dessa brandfilar igen, men efter maget öfvervägande har (6:15,2) jag funnit handlingen åtminstone indifferent. En menniska 2.) med rediga begrepp i moralen och med klar föreställning om de högsta tingen låter icke narra sig af ~~en~~ sofismer, och den ~~[illegible]~~ i upplösning stadde finner knappt något stöd i dessa deduktioner som redan äro vederlagda.

Om författaren verkligen, som han stundom trott, experimenterat med ståndpunkter eller inkarnerat i olika personligheter, polymeriserat sig, eller om en nådig Försyn experimenterat med författaren, må framgå ur texterna för den upplyste läsaren. Ty böcherna äro ~~[illegible]~~ ganska upprigtigt nedskrifna, icke fullständigt naturligtvis, ty det är omöjligt. Här aflöggas bekännelser som ~~id~~ ingen fordrat, och skuld påtages, der kanske den icke var så farlig, då författaren till och med straffar sina tysta tankar. Temligen sannfärdiga äro också relationerna, men kunna icke vara rigtigt exakta. När jag till exempel vid 60. år läser igenom det som skrefs vid 40, ~~[illegible]~~ förefaller en del sådom obekant, icke passerodt. Jag har således glömt ~~[illegible]~~ vissa detaljer från barndomen under de sista 20 åren, men är nästan säker jag mindes dem vid 40.

Och en historia kan berättas på många sätt, belysas från olika sidor, färgas och affärgas. Har läsaren således här funnit en historia berättad på annat sätt än i någon af mina andra skrifter, der den är repeterad, så må han erinra hvad jag nu pekat på. ~~[illegible]~~.

Detta är ~~[illegible]~~ analysen af mitt långa vexlingsrika lif, ingredienserna till mitt författeri; råmaterialet. Den som vill se resultatet, han tage och läse Blå Boken, som är mitt lifs Synthes!

Författaren.

6:15,1

Förord

till

1a. delar, Tjenstequinnans Son.

Denna boksäro skrifvna vid 40 år. Bokslutet. Inför döden.

60 år af ett Författarlif.

En författare skall vara ett adequat uttryck för sin tid – lefver han igenom flera epoker, får han flera fysionomier. –

Tj. 20. Son.
Hm. Hon.
Blichte.
Karantäns.
Inferna
Legender.
Blå Boken.
Lr. Synthes.

Ändra = Förfolska =

Mycket är glömdt på 20 år – Nu minns jag icke en del saker som jag mindes 1889. – och förvånas öfver att jag berättade på det sättet,

En historia kan berättas på flera sätt. Förtiga – af hänsyn; utelemna. –

Det finns upplefvelser man stryker ut ...

Det var mycket värre än jag berättat ...

Alla villfarelser i tiden, alla sörelser – återspeglas =

Studier på lifvets väg --- Hartmann och Schopenhauer –

Otron 1860 = Materialism och Fritänkeri – Darwinism till Ingersoll –

Nordens nihilism – Anarkism – Socialism. – Nietzsche. –

Experimentera med ståndpunkter – alla sveko utom en!

Dok. nr 20:8. Folioblad med utkast till förordet till den andra upplagan av *Tjänstekvinnans son* (1909) (SgNM 6:15,1).

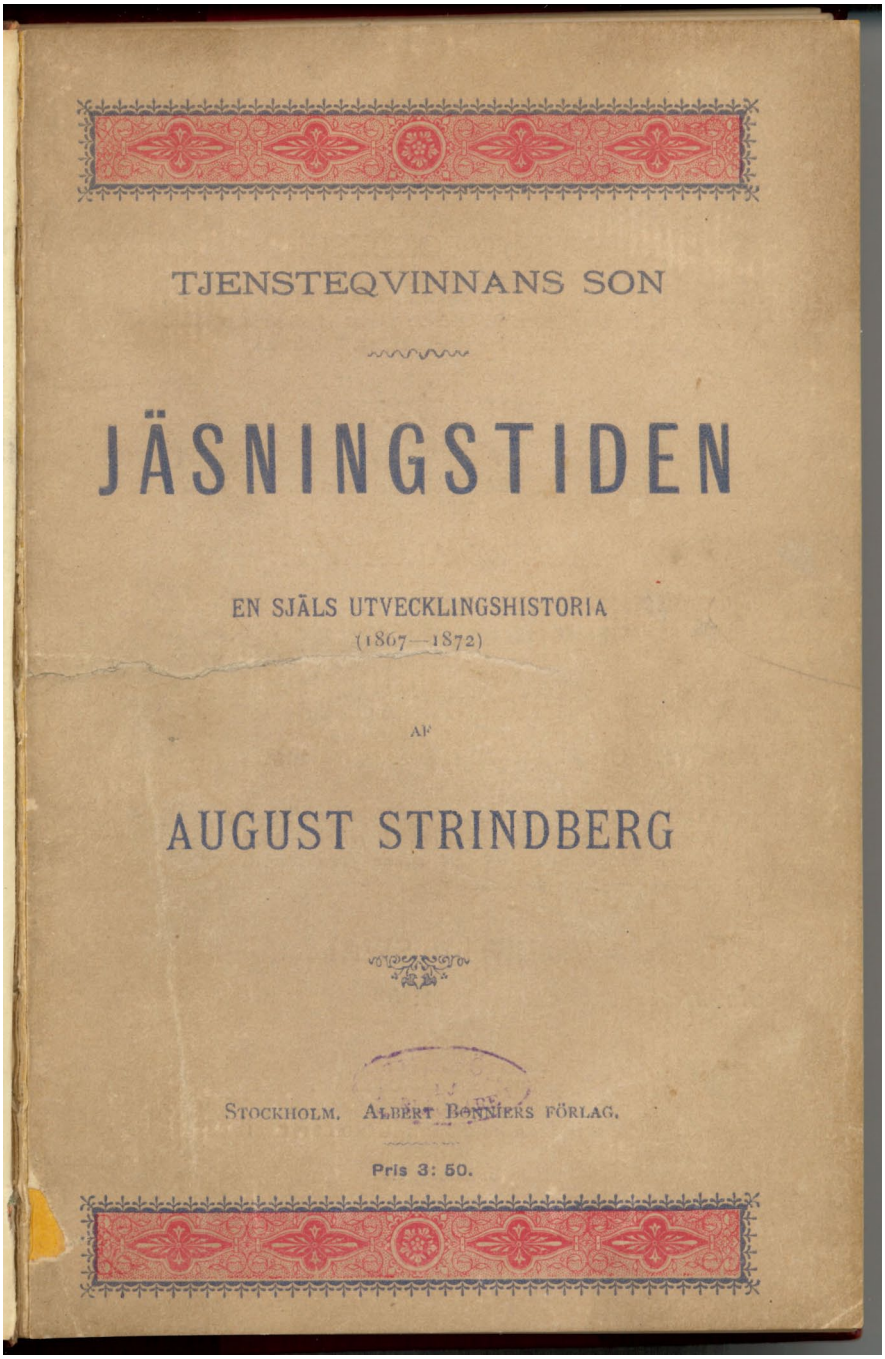

Dok. nr 20:9. Omslag och titelsida till första upplagan av *Jäsningstiden*, 1886.

JÄSNINGSTIDEN.

EN SJÄLS UTVECKLINGSHISTORIA

(1867—1872)

AF

AUGUST STRINDBERG.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

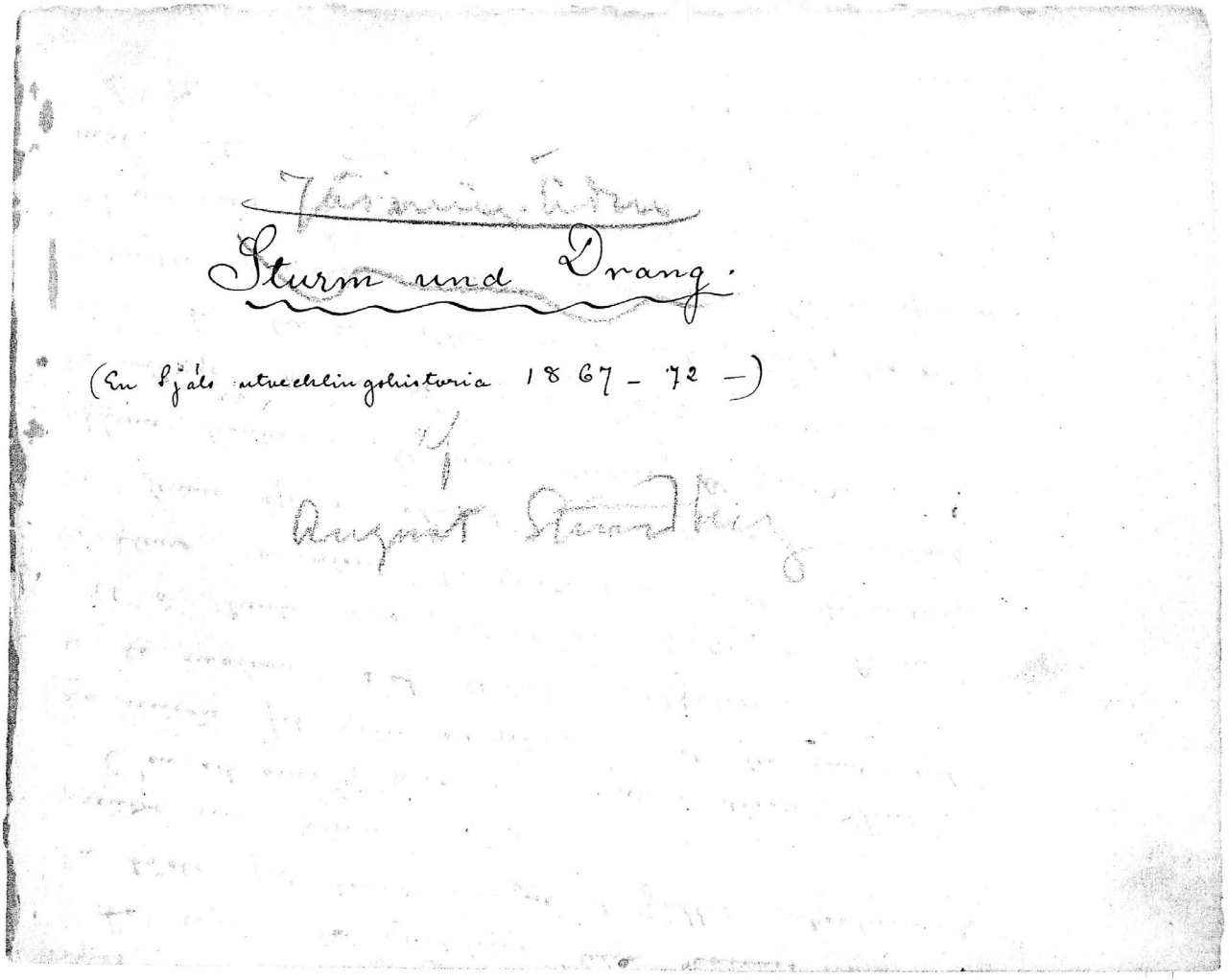

Dok. nr 20:10. Originalmanuskriptet till *Jäsningstiden*, de tre första opaginerade bladen, med förslag till smutstitel, titel och undertitel. På det första bladet har Strindbergs titel »Sturm und Drang» av annan hand strukits med röd penna och ändrats till »Jäsningstiden», samt strukits under med blyerts. Nedtill har man på förlaget med blå penna lagt till »af / August Strindberg». Det tredje bladet är Strindbergs innehållsförteckning, med kompletteringar med blyerts av annan hand. (Bonniers förlagsarkiv.)

Tjenstekvinnans Son.

Sturm und Drang.

af

August Strindberg.

Albert Bonniers Förlag
Stockholm · 1886.

Innehåll:

Cap: I	— I Förgården.	1.
Cap: II	— Der Oppe och Der Nere.	31
Cap: III	— Läkaren.	84
Cap IV	— Framför Ridån.	102
Cap V.	— Huruledes Han blir Aristokrat.	118
Cap VI:	— Bakom Ridån.	131
Cap VII	— Han blir Författare	146
Cap VIII	— Förbundet Runa.	155
Cap IX.	— I Böckerna och På Tiljan.	187
Cap X.	— Terrissen.	199
Cap XI.	— Idealism och Realism 1871.	217
Cap XII.	— En Rommes Protégé.	254
Cap XIII.	— Upplösning.	273

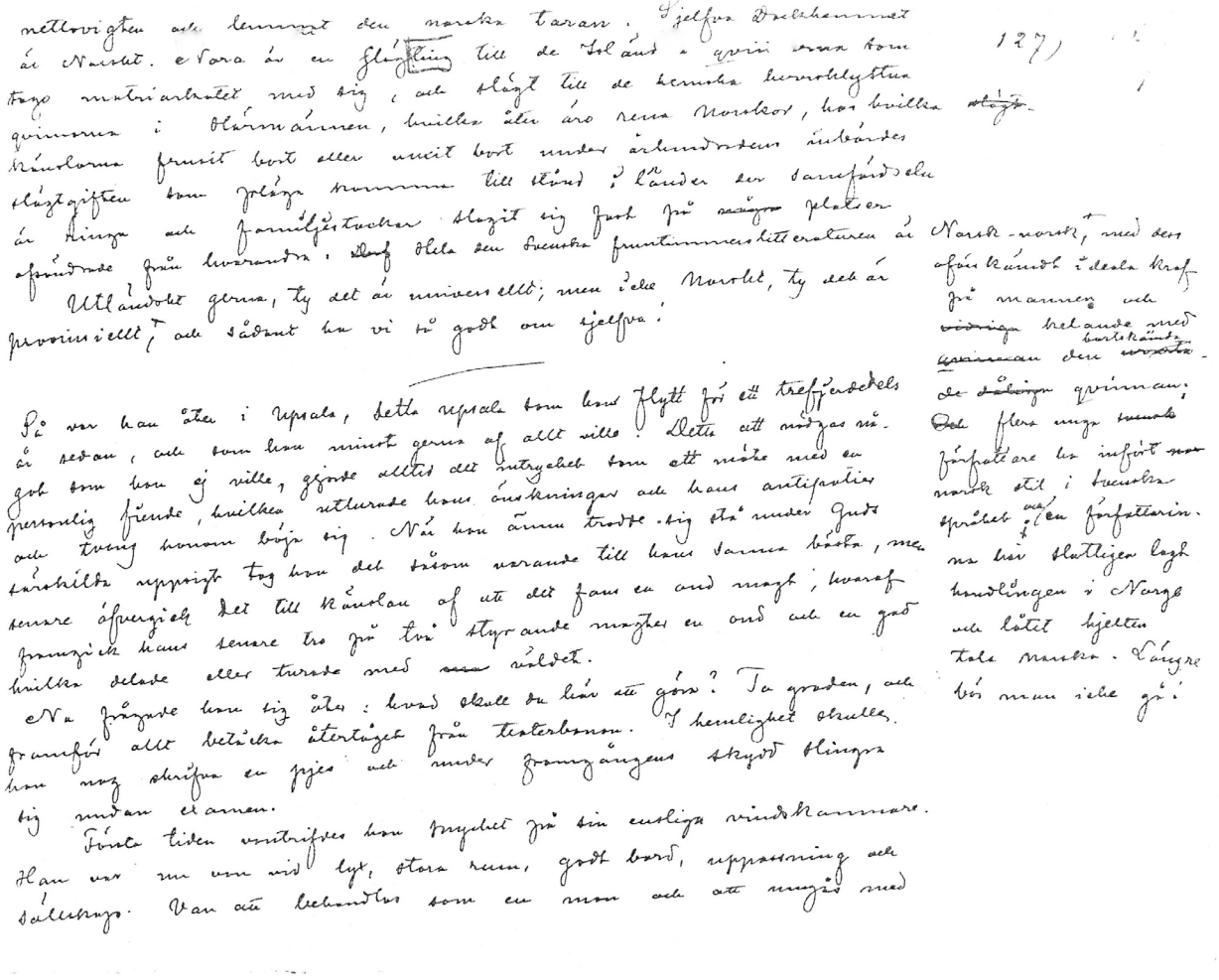

Dok. nr 20:11. Originalmanuskriptet till *Jäsningstiden*, p. 127, med ett tillägg i marginalen: »Hela den svenska fruntimmerslitteraturen är Norsk-norsk, med dess oförskämdt ideala kraf på mannen och (struket: vidriga) kelande med (struket: qvinnan) den (struket: urartade dåliga) bortskämda qvinnan; (struket: Och) flera unga (struket: svenska) författare ha infört (struket: nor) norsk stil i svenska språket och en författarinna har slutligen lagt handlingen i Norge och låtit hjelten tala norska. Längre bör man icke gå!» (Jfr SV s. 273 rad 20 ff.)

bråk, men Johan ansåg att hans flit och kunskaper vållat framgången, om och han icke kunde neka att professorn var en hederlig man, som ej kuggat då han hade magt att göra det.

I Maj skulle tentamen ske. Emot all konvenans skickade han nu upp sin afhandling och bad per post att få tentamen utsatt.

Afhandlingen kallades Hakon Jarl och rörde sig om idealism eller realism. Såsom daterad 1871 och utgörande ett vigtigt dokument i dess författares utvecklingshistoria och kanske äfven ett litet bidrag till samtidens aftrycker den ordagrannt med hödiga kommentarier ned anför.

Hakon Jarl (korp. renässan)

Idealism och Realism (eller) (pet) (pet renässans)

(1871)

(Bilagan)

(166 – 180)

~~166~~ 165 – 180.)

Dok. nr 20:12. Originalmanuskriptet till *Jäsningstiden*, p. 165, med instruktion om att uppsatsen om Hakon Jarl skall infogas.

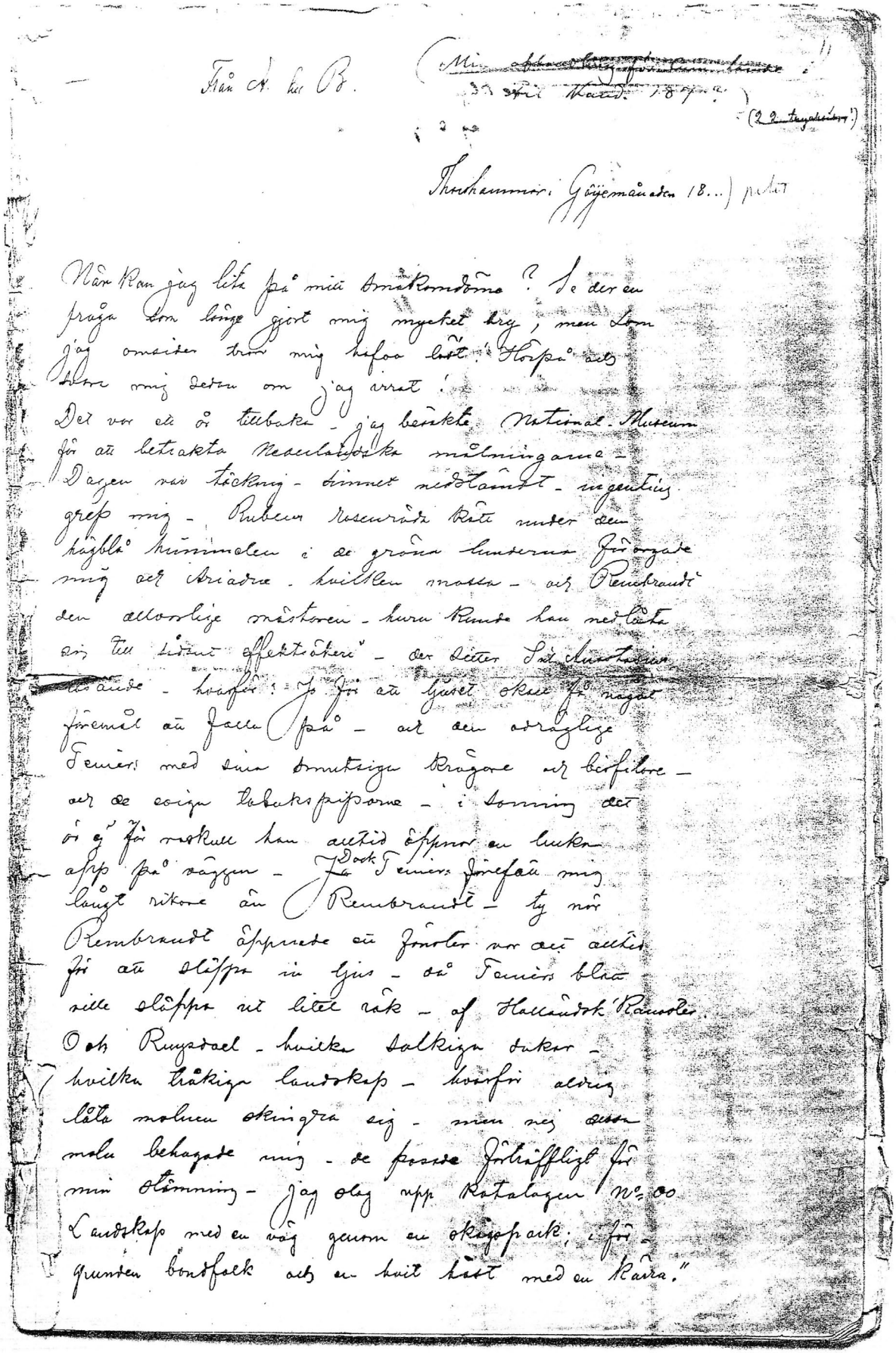

Dok. nr 20:13. Strindbergs uppsats om Hakon Jarl, som fogades in i *Jäsningstiden* (p. 1). I övre högra hörnet har Sg skrivit med bläck: »Min afhandling för Cum laude i Fil kand. 187?)» och »(22 trycksidor!)». Den första anteckningen är överstruken med blåkrita, den andra med blyerts. (Bonniers förlagsarkiv.)

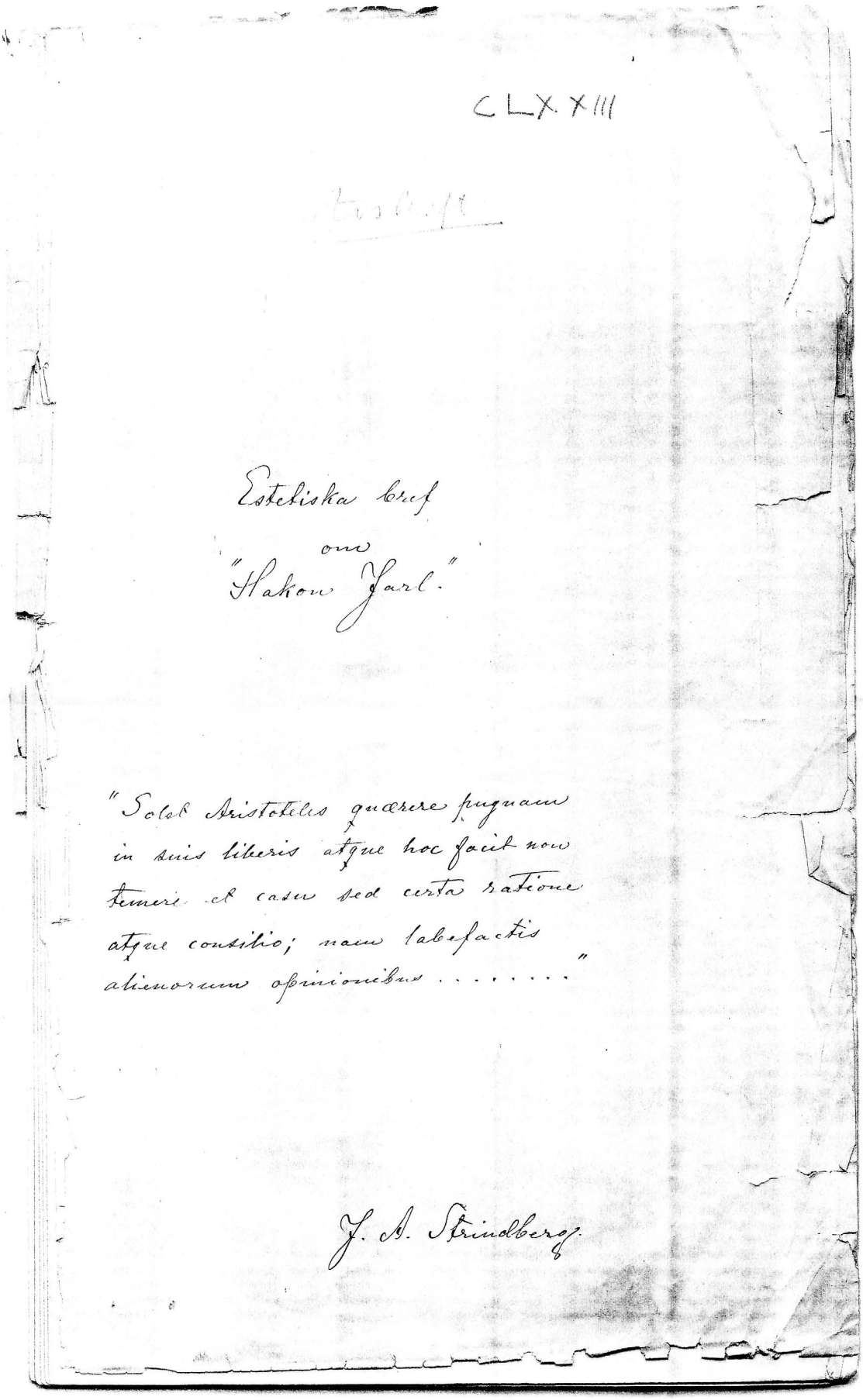

Dok. nr 20:14. Omslaget till avskriften av Strindbergs uppsats om Hakon Jarl. Siffran »CLXXIII» i övre högra hörnet och ordet »Avskrift» är tillagda med blyerts av annan hand. (Bonniers förlagsarkiv.)